

UTKAST

Norges 9. periodiske rapport om gjennomføring av FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner (2011-2015)

Avsluttende merknader fra FNs komité for avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner (CEDAW) 23. mars 2012.

Se punkt 7-46 i CEDAWs avsluttende merknader til Norges 8. rapport som ble fremmet i september 2010.

Punkt 8. *Selv om komiteen atter en gang bekrefter at det er regjeringen som har det primære ansvaret og står ansvarlig for at statspartens forpliktelser i henhold til konvensjonen oppfylles i sin helhet, understrekes det at konvensjonen er bindende for alle ledd av offentlig virksomhet og statsparten anmodes om å oppmuntre parlamentet, i tråd med parlamentets egne prosedyrer og der hvor det er hensiktsmessig, å treffe de tiltak som er nødvendige med henblikk på implementeringen av de foreliggende konklusjoner og anbefalinger og regjeringens neste rapporteringsrunde i henhold til konvensjonen.*

Definisjon av diskriminering og likestilling mellom kjønnene

Punkt 9. *Komiteen tar til etterretning planene om kommende Stortingsmelding og lovforslag om statspartens fremtidige likestillingspolitikk som tar sikte på å justere den eksisterende diskrimineringslovgivningen for å harmonisere reglene i de ulike rettsaktene. Komiteen er bekymret over fraværet av garanti for eller definisjon av likestilling mellom kjønnene i statspartens Grunnlov eller annen egnet lovgivning. Komiteen er også bekymret for at bruken av kjønnsnøytral lovgivning, politikk og programmer kan føre til at kvinner får et utilstrekkelig vern mot direkte eller indirekte diskriminering og være til hinder for at det oppnås reell likestilling mellom kvinner og menn. Videre er komiteen bekymret over manglende fokus, i enkelte lover og i politikken, på de særlige behovene som minoritetsgrupper av kvinner har, herunder kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn og kvinner med nedsatt funksjonsevne, noe som ofte fører til diskriminering på tvers av diskrimineringsgrunnlagene.*

Grunnloven hadde tidligere ingen generell bestemmelse om likhet og ikke-diskriminering. Ved Stortingets vedtak 13. mai 2014 ble Grunnloven supplert med en rekke menneskerettigheter. Likhetsprinsippet og ikke-diskrimineringsprinsippet ble inntatt i Grunnloven § 98 med følgende ordlyd:

«Alle er like for loven.

Intet menneske må utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling.»

Ikke-diskrimineringsprinsippet i Grunnloven § 98 opphøyer en sentral menneskerettighet til en del av Grunnloven.

Denne regjeringen vil at alle skal ha like muligheter og frihet til å treffe egne valg, uavhengig av kjønn, etnisitet, religion, nedsatt funksjonsevne og seksuell orientering. Inkluderingsarbeid er også viktig for likestilling. I likestillingsmeldingen, lagt fram høsten 2015, drøftes utfordringer knyttet til kvinners som har innvandret til Norge og deres muligheter for tilgang til arbeid. Gjennom *Meld. St. 7 (2015-2016) Likestilling i praksis* satses det på godt integreringsarbeid og styrking av kvinners tilknytning til arbeidslivet. Styrking av *Jobbsjansen* i 2016 er et eksempel på dette. Målet med *Jobbsjansen* er å øke sysselsettingen blant innvandrere som står langt fra arbeidsmarkedet.

Regjeringen driver en aktiv politikk for å bidra til at flere skal få delta i arbeidslivet, der arbeidsmarkedstiltak er et viktig element. Personer med nedsatt arbeidsevne er prioritert for tiltak og kan tildeles et bredt spekter av tiltak tilpasset den enkeltes behov. I 2016 vil om lag 58 000 tiltaksplasser av et samlet nivået på om lag 74 000 tiltaksplasser (nesten 80 prosent av alle tiltaksplasser) rettes inn mot personer med nedsatt arbeidsevne. Ved utgangen av 2014 var halvparten av alle med nedsatt arbeidsevne som mottok et arbeidsmarkedstiltak kvinner. Unge personer med nedsatt funksjonsevne kan være særlig utsatt på arbeidsmarkedet. Denne gruppen er spesielt prioritert i blant annet Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne, som ble lansert i 2012. Strategien omfatter bl.a. øremerkede stillingsressurser, informasjons- og kompetansemidler, prioritering av tiltaksplasser til jobbstrategiens målgruppe, bruk av tilretteleggingsgaranti, styrking av ordningen funksjonsassistent i arbeidslivet og av arbeids- og utdanningsreiser, innføring av mentorordning og tilretteleggingstilskudd for arbeidssøker. Trepertssamarbeidet sentralt i norsk arbeidsliv, og gjennom IA-avtalen (intensjonsavtale for et mer inkluderende arbeidsliv) har myndighetene og partene i arbeidslivet blitt enige om en forsterket innsats for å inkludere personer med nedsatt funksjonsevne i arbeidslivet.

Punkt 10. Komiteen anmoder statsparten om å:

(a) Nedfelle prinsippet om likestilling mellom kvinner og menn i Grunnloven eller i annen egnet lovgivning i samsvar med konvensjonens artikkel 2;

Grunnloven hadde tidligere ingen generell bestemmelse om likhet og ikke-diskriminering. Ved Stortingets vedtak 13. mai 2014 ble Grunnloven supplert med en rekke menneskerettigheter. Likhetsprinsippet og ikke-diskrimineringsprinsippet ble inntatt i Grunnloven § 98 med følgende ordlyd:

«Alle er like for loven.

Intet menneske må utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling.»

Ikke-diskrimineringsprinsippet i Grunnloven § 98 opphøyer en sentral menneskerettighet til en del av Grunnloven.

(b) Innføre en mer kjønnsrettet tilnærming i lovgivning, politikk og programmer, og;

Som hovedregel er lover som vedtas i Norge i dag er kjønnsnøytrale. Unntaket gjelder for ordninger som er spesielt rettet mot kvinner eller jenter eller ordninger som er spesielt rettet mot menn eller gutter. Det følger av regjeringens utredningsinstruks at det skal redegjøres for hvilke konsekvenser et lovforslag har for når saken utredes eller når forslaget sendes på offentlig høring, herunder konsekvenser for likestilling og diskriminering.

Flere undersøkelser viser at etterlevelse av utredningsinstruksen er svak. En undersøkelse fra Difi i 2012 viste at departementene ikke etterlever utredningsinstruksen godt nok.

Riksrevisjonen konkluderte i Dokument 3:10 (2012-2013) også med at kunnskapsgrunnlaget for offentlige tiltak ofte ikke holdt tilfredsstillende kvalitet. I Innst. 81 S (2013-2014) understreker kontroll- og konstitusjonskomiteen behovet for tiltak på området. På denne bakgrunn ble det besluttet våren 2014 at utredningsinstruksen skulle revideres og at det skulle vurderes tiltak som sørger for bedre etterlevelse av kravene i instruksen. En arbeidsgruppe bestående av Kommunal- og moderniseringsdepartementet i samråd med Finansdepartementet har lagt fram et forslag som etter plan skal fastsettes ved kongelig resolusjon i løpet av høsten 2015.

(c) Skape bevissthet blant ansatte i stat og rettsvesen og hos publikum generelt rundt spørsmålet om indirekte diskriminering og prinsippet om likestilling for alle kvinner, herunder kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn og kvinner med nedsatt funksjonsevne.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) er regjeringens fagdirektorat på likestilling og ikke-diskriminering. Direktoratet har en sentral opplærings- og veiledningsrolle knyttet til aktivitetsplikten, og har ansvar for å igangsette et arbeid for å heve kompetansen i statlige etater om arbeid med likestilling, både som myndigheter og arbeidsgivere.

Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) er et uavhengig forvaltningsorgan administrativt underlagt BLD. Ombudets oppgave er å fremme likestilling og å bekjempe diskriminering. Ombudet har både en lovhåndheverfunksjon og en pådriver- og kompetansefunksjon. LDO har ansvaret for å føre tilsyn med at norsk rett og forvaltningspraksis samsvarer med de forpliktelsene Norge har etter blant annet FNs kvinnediskrimineringskonvensjon. Videre skal LDO også føre tilsyn med at aktivitets- og redegjørelsesplikten for arbeidsgivere overholdes.

Likestillings- og diskrimineringsnemnda er klageinstans for ombudets uttalelser og spiller således en viktig rolle i rettsutviklingen på diskrimineringsfeltet. Nemnda fatter vedtak om et forhold er i strid med diskrimineringslovgivningen og kan gi pålegg om retting, stansing eller andre tiltak for å sikre at diskrimineringen opphører eller ikke gjentas. Nemnda kan videre treffe vedtak om tvangsmulkt samt begjære påtale i forbindelse med overtredelse av pålegg.

For å følge utviklingen på ulike samfunnsområder over tid er det behov for forskning, statistikk og annen dokumentasjon av forskjeller mellom kvinner og menn. Evalueringer og rapporteringer danner grunnlag for å vurdere om tiltak virker etter hensikten. BLD bidrar til en kunnskapsbasert politikk for likestilling. Det innebærer også å legge til rette for gode systemer for dokumentasjon og analyse av likestillingsstatus på forskjellige samfunnsområder. Et slikt tiltak er CORE – Kjernemiljø for forskning om likestilling.

I 2014 fikk Bufdir i oppdrag å utvikle et system som skal dokumentere levekår og livssituasjon knyttet til diskrimineringsgrunnlagene kjønn, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, etnisitet og nedsatt funksjonsevne. Oppdraget omfatter ei vurdering av eksisterende indikatorer og utvikling av nye. I 2015 lanserte Bufdir en nettbasert tjeneste på området.

God kunnskap er vesentlig for å bedre levekår og livssituasjonen for personer med nedsatt funksjonsevne. Kunnskap og informasjon øker bevisstheten i allmenheten om det å være funksjonshemma. Norge leverte sin første rapport til FN-komiteen som overvåker konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) i juli 2015. Regjeringa har hatt dialogmøter med funksjonshemma sine organisasjoner på politisk nivå og videreført det avtalte samarbeidet som er regulert i egne samarbeidsavtaler.

Bufdir har utvikla et system for dokumentasjon av levekår for personer med nedsatt funksjonsevne slik at vi får oversikt over status på levekår til denne gruppen. Oversikten gir grunnlag for å identifisere sentrale indikatorer som skal følges over tid og inneholder dokumentasjon som ikke kan tallfestes, men som bidrar til et helhetlig kunnskapsgrunnlag.

Mål for integrering er et indikatorverktøy for samordning av integreringspolitikken som publiseres årlig i statsbudsjettet. Den presenterer utviklingen over tid på sentrale samfunnsområder for innvandrere i Norge: arbeid, utdanning, levekår, deltakelse i samfunnet. Statistikken er kjønnsdelt og synliggjør dermed forskjeller mellom menn og kvinner med

innvandrerbakgrunn, samt mellom kvinner med og uten innvandrerbakgrunn. Statistikken er til hjelp for at sektormyndigheter skal kunne rette opp uønskede skjevheter. Departementet har arrangert samlinger om emnet for departementet og underliggende etater, slik at de får et styrket grunnlag for å utvikle målrettet politikk og tiltak.

Punkt 11. *Komiteen er bekymret over den generelle mangelen på oppmerksomhet rettet mot konvensjonen og den valgfrie tilleggsprotokollen i statsparten, særlig blant ansatte i staten og rettsvesenet og blant andre tjenestemenn med rettshåndhevende myndighet; også over mangelen på rettspraksis, herunder rettspraksis fra Høyesterett, som henviser til konvensjonen; og at den ikke er inkludert i det nye opplæringsprogrammet for rettsvesenet som statsråden nevnte under dialogen. Komiteen er videre bekymret over at kvinnene selv ikke er klar over hvilke rettigheter de har etter konvensjonen eller kommunikasjons- og undersøkelsesprosedyrene som finnes i tilleggsprotokollen, og dermed mangler den informasjonen de trenger for å kunne påberope seg sine rettigheter.*

Det vises til svar under punkt 12 a) og b).

Punkt 12.

(a) Treffe de tiltak som er nødvendige å sikre det legges tilrette for konvensjonen, tilleggsprotokollen og komiteens generelle anbefalinger gjøres tilgjengelig for samtlige berørte aktører, herunder departementer, parlamentarikere, rettsjuryer og tjenestemenn med rettshåndhevende myndighet;

(b) Inkludere konvensjonen, synspunktene på individuell kommunikasjon og undersøkelse etter tilleggsprotokollen i opplæringsprogrammer i rettsvesenet; og

Konvensjonen og komiteens anbefalinger inngår i juridiske studier ved Universitetene i Norge, Kompetansen kommer til anvendelse i konkrete sakstiltfeller, uten at det er etablert egne programmer for justissektoren.

(c) Trappe opp innsatsen for å øke kvinners bevissthet om egne rettigheter etter konvensjonen og kommunikasjons- og undersøkelsesprosedyrene i tilleggsprotokollen.

Det vises til svar gitt under punkt 10 c).

Likestillings- og diskrimineringsombudet har som en del av sitt mandat å gi informasjon, støtte og rettleiing til enkeltpersoner i arbeidet for å fremme likestilling og motarbeide diskriminering.

Et av tiltakene i regjeringen Stoltenberg II handlingsplan Likestillings 2014 var å gi rettighetsinformasjon til kvinner med innvandrerbakgrunn. Målet med tiltaket er å styrke informasjonen til kvinner med innvandrerbakgrunn om rettigheter og plikter på ulike likestillings- og familiepolitiske områder. I 2011 og 2012 fikk JURK bevilget midler fra BLD for å gjennomføre en rettighetsturne rettet mot blant annet kvinner med innvandrerbakgrunn, og for å gjennomføre et kompetansehevende tiltak for å nå fram til et større antall kvinner etter modell fra «train the trainers». Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) har bidratt med midler til JURKs arbeid med rettighetsinformasjon til kvinner ankommet gjennom familieinnvandring. JURK har også bidratt i kompetanseutvikling av lærere i norsk og samfunnskunnskap for voksne minoritetsspråklige. I midtveisrapporteringen vises det dessuten til at Prop. 88 L (2012-2013) om diskrimineringslovgivningen er skrevet i klarspråk og tilgjengelig på departementets nettsider. Det vises til at nettstedet Ny i Norge, driftet av IMDi, har blitt utvidet med informasjon rettet mot familieinnvandrere, og at VOX Nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk i 2013 har opprettet nettstedet samfunnskunnskap.no, med pensum til faget 50 timer samfunnskunnskap for voksne innvandrere.

Punkt 13. *Komiteen hilser velkommen den første handlingsplanen for likestilling mellom kjønnene for 2011-2014 (2011) og nedsettelsen av et utvalg som skal evaluere likestillingspolitikken, styrkingen av Likestillings- og*

diskrimineringsombudets og nemndas mandat til å fremme likestilling mellom kjønnene og kvinners stilling. Komiteen vil imidlertid gi uttrykk for bekymring over at verken Likestillings- og diskrimineringsombudet eller -nemnda har adgang til å behandle saker som gjelder seksuell trakassering.

Punkt 14. Komiteen oppfordrer statsparten til å:

(a) Ytterligere styrke Likestillings- og diskrimineringsombudet, ved at det blir gitt tilstrekkelige menneskelige og tekniske ressurser og å vurdere å gi ombudet og nemnda adgang til å prøve saker som gjelder seksuell trakassering;

I høringsnotatet om felles likestillings- og diskrimineringslov, som ble sendt på høring høsten 2015, drøfter departementet om Likestillings- og diskrimineringsnemnda skal få kompetanse til å håndheve saker om seksuell trakassering. Departementet ber i høringsnotatet om høringsinstansens syn på spørsmålet.

(b) Styrke evalueringen av tiltak som treffes for å forsikre seg om at slike tiltak oppfylles de målene som er satt; Bufdir gjort en oppsummering av Likestilling 2014 – handlingsplan for likestilling mellom kjønnene. Sluttoppsummering gjør rede for departementenes gjennomføring av tiltakene i planen og vurdere hvilken betydning innsatsen har hatt. Handlingsplanen ble lagt fram i november 2011, og varte fram til utgangen av 2014. Oppsummeringen er gjort på bakgrunn av midtveisrapporten fra 2013, samt nye rapporteringer fra de ansvarlige departementene, innhentet i forbindelse med oppsummeringen. Formålet med rapporten var å få en oppsummering av aktivitetene under tiltakene. Høsten 2014 utarbeidet Bufdir en rapport på indikatorene i handlingsplanen.

Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering (2009-2012) ble evaluert i 2013. Sluttevaluering av Regjeringens handlingsplan. Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009-2012 (2013) er gjennomført.

BLD har satt i gang en større utredning av håndhevingsapparatet på likestillings- og diskrimineringsområdet. Formålet er å styrke lovhandhevingen og sikre styringen av direktoratsoppgaver.

(c) Øke bevisstheten om Likestillings- og diskrimineringsombudet, særlig blant kvinner med minoritetsbakgrunn.

Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) er et uavhengig forvaltningsorgan administrativt underlagt BLD. Ombudets oppgave er å fremme likestilling og å bekjempe diskriminering. Ombudet er selv ansvarlig får å gjøre sin virksomhet kjent og tilgjengelig for alle deler av befolkningen i Norge.

Punkt 15. Komiteen er bekymret over at Norsk senter for menneskerettigheter, som et universitetsinstitutt, ikke lenger kan oppfylle sitt mandat som nasjonal institusjon for menneskerettigheter, og at det er i ferd med å bli nedgradert til B-status i oktober 2012 av underkomiteen for akkreditering til Det internasjonale nettverket av nasjonale institusjoners koordinerende råd.

The Norwegian Centre for Human Rights at the University of Oslo was designated as Norway's National Institution for Human Rights in 2001. In 2011 the University informed the Government that it wished to discontinue its role as National Institution, and in 2012 the National Institution at the Centre for Human Rights was downgraded to B-status.

Punkt 16. Komiteen oppfordrer den norske regjeringen til å ta initiativ til en rask og åpen konsulerende prosess for å reetablere sin nasjonale institusjon for menneskerettigheter i full overensstemmelse med prinsippene som gjelder status for nasjonale institusjoner som skal fremme og beskytte menneskerettighetene (Paris-prinsippene).

Lov om Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter ble vedtatt av Stortinget i april 2015. Loven trådte i kraft 1. juli 2015. Den nye nasjonale institusjonen (NI) er organisasjoner

underlagt Stortinget med er fullt ut uavhengig når det gjelder utøvelsen av sitt mandat. Den nye nasjonale institusjonen forutsettes å oppfylle kriteriene i FNs prinsipper for nasjonale institusjoners status (Paris prinsippene). Den nasjonale institusjonen skal bidra til å styrke gjennomføringen av menneskerettighetene, gjennom blant annet å overvåke og rapportere på menneskerettighetene stilling i Norge, herunder legge fram anbefalinger for å sikre at Norge menneskerettslige forpliktelser oppfylles.

Punkt 17. Komiteen berømmer statsparten for kvinners høye deltakelse på mange samfunnsområder.

Komiteen beklager imidlertid at kvinneandelen blant lokalt folkevalgte sank etter kommunevalget i 2011 (4.115 kvinner og 6.670 menn), sammenlignet med resultatet av valget i 2007, slik det ble opplyst om i delegasjonens innledningsforedrag. Komiteen vil også gjenta sin bekymring over det lave antallet kvinnelige professorer i akademia og kvinnelige dommere på alle nivåer i rettsapparatet, samt den utilfredsstillende representasjonen av kvinner med minoritetsbakgrunn blant disse.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har startet opp prosjektet Lokalvalg dagen, som er et tilbud til kommuner som fikk under 30 prosent kvinner i kommunestyret ved forrige lokalvalg. Ved å delta i dette prosjektet, får kommunen informasjon om hvilke forhold som er viktige for å få en bedre kjønnsbalanse i kommunestyrene. 47 kommuner takket ja til å delta i prosjektet i forkant av valget i 2015.

Andelen kvinner som stiller til valg ved kommunestyre- og fylkestingsvalget har økt med 1 prosentpoeng fra valget i 2011, til 43 prosent. Andelen kandidater med innvandrerbakgrunn har steget 0,7 prosentpoeng til 4,2 prosent. (<https://www.ssb.no/valg/statistikker/kfvalgkand>).

MERK at det kommer tekst her om resultatet fra årets kommune og fylkestingsvalg så snart tallene er tilgjengelig fra SSB.

Domstoladministrasjonen (DA) har opplyst at domstolene har fokus på økt rekruttering av kvinner til dommer- og domstollederstillinger, og det er utarbeidet en strategi for rekrutteringspolitikk av dommere og domstolledere. Behovet for et spesielt fokus på kvinnerekruttering har de siste årene avtatt ettersom søkermassen har jevnet seg ut. En faktor her er at av dommerne som slutter ved oppnådd pensjonsalder hovedsakelig er menn, og dermed øker kvinneandelen totalt når det er en mer jevn fordeling mellom kjønnene ved nyansettelser. Kjønnsfordelingen er likevel en faktor som spiller inn i ansettelsesprosessen til den enkelte domstol. Ved rekruttering, ser en både hen til den enkelte domstol og landet som helhet. Fra innstillingsrådet for dommeres årsrapport for 2014, fremgår det at ved årsskiftet var den totale andel kvinnelige dommere i de ordinære domstolene i Norge på 40 % og for menn på 60 %, fordelt slik:

Høyesterett 35 % kvinner og 65 % menn, lagmannsrett 36 % kvinner og 64 % menn og tingrett 42 % kvinner og 58 % menn.

Tallene for de enkelte domstolsnivåene viser at kjønnsbalansen for landet er relativt god, men at det i Høyesterett og lagmannsrettene fortsatt er en relativt stor andel menn. Det er et generelt fokus på rekruttering av personer med minoritetsbakgrunn til norske domstoler, men det foreligger ingen spesielle tiltak.

Punkt 18. Komiteen oppfordrer statsparten til å:

(a) Vurdere å innføre og gjennomføre tiltak, enten i form av midlertidige særtiltak eller permanente tiltak med henblikk på å oppnå vesentlig likestilling mellom kvinner og menn på alle områder;

Det vises til stortingsmelding om likestilling mellom kvinner og menn når det gjelder regjeringens satsinger og prioriteringer for å fremme likestilling. Meldingen følger vedlagt.

(b) Vurdere å utvide reglene om kjønnsbalanse i allmenn aksjeselskapers styre til å omfatte andre typer foretak og andre områder av privat sektor; og

Innføring av krav til kjønnsbalanse i styrene i bl. a. ASA har vært effektiv for å øke andelen kvinner i disse styrene. Ringvirkningene av lovpålegget har imidlertid vært begrenset, og andre virkemidler må vektlegges for å få flere kvinner inn i lederposisjoner i næringslivet.

Blant aksjeselskaper (AS), som utgjør majoriteten av norske selskaper, er 18 pst. av styrerepresentantene kvinner. De fleste aksjeselskaper har få eiere og halvparten (51 prosent) av alle aksjeselskaper har kun ett styremedlem (2015) og vil derfor aldri kunne oppnå jevn kjønnsfordeling. I 87 pst. av de AS-styrene med ett styremedlem er det styremedlemmet en mann.

Det er flere årsaker til at det vanskelig lar seg gjennomføre å regulere aksjeselskaper på tilsvarende måte som gjøres med bl. a. ASA. En automatisk kontroll av et utvalg av dagens omkring 260 000 registrerte aksjeselskaper, er ikke mulig. En manuell kontroll, der det er opp til bedriftene selv å melde seg, vil medføre usikkerhet om hvilke selskaper som blir fanget opp, noe som ikke er ønskelig.

Statens eierskapsmelding gir klare føringer på forsterket innsats på inkludering og mangfold for å forbedre kjønnsbalansen i statlig virksomhet.

(c) Styrke programmer for kapasitetsutvikling myntet på kvinner med minoritetsbakgrunn, slik at de oppmuntres til å delta i det offentlige og politiske liv.

KMD overvåker representativiteten av kvinner i politikken, også blant minoritetskvinner.

Det vises til kapittel III i Norges 8. report til CEDAW om intensjonsavtalen mellom Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) og store frivillige organisasjoner. Flere av disse arrangerer aktiviteter som bidrar til at kvinner med innvandrerbakgrunn i større grad deltar i lokalsamfunnet. I tillegg bevilget regjeringen 49,1 millioner kroner i støtte til frivillig virksomhet på integreringsfeltet i 2015. Blant annet mottok Juridisk Rådgivning for Kvinner (JURK) støtte for å gi rettighetsinformasjon til kvinner som er kommet til Norge gjennom familiegjenforening. KUN, Senter for kunnskap og likestilling, utviklet et mentorprogram der målet er at innvandrede kvinner og menn skal få en reell mulighet til få seg jobb, samt et nettverk. Den Norske Turistforening (DNT) rekrutterer kvinner med innvandrerbakgrunn til organisasjonsarbeid via turer og uteaktiviteter.

Punkt 19. Komiteen vil berømme statsparten støtter opp om Sikkerhetsrådets resolusjon 1325 (2000), herunder lansering av den relevante handlingsplanen og generell økonomisk støtte til gjennomføring av denne resolusjonen i konfliktrammede land. Komiteen er imidlertid bekymret over mangelen på målbar effekt for kvinner ute i felten i konflikt- og postkonfliktland, hvor kvinner kontinuerlig ekskluderes fra fredsforhandlinger, sikkerhetsdiskusjoner og gjenoppbyggingsprosesser.

Avsnitt 20. Komiteen oppfordrer statsparten til å:

(a) Kreve at land hvor Norge støtter gjennomføringen av Sikkerhetsrådets resolusjon 1325 (2000) stilles til ansvar når det gjelder å sikre kvinner full deltakelse i fredsforhandlinger, sikkerhets- og gjenoppbyggingsprosesser;

(b) Øke støtten til lokale kvinneorganisasjoner og –nettverk som deltar aktivt i fredsinitiativer og gjenoppbyggingsprosesser etter konflikter; og

(c) Styrke aktiviteter som inngår i handlingsplanen, herunder utvikling av effektive verktøy for resultatmåling.

De viktigste virkemidlene for å gjennomføre ambisjonene i resolusjonene om kvinner, fred og sikkerhet er diplomati, politisk arbeid og finansiering. Norge bruker alle disse virkemidlene i samarbeid med partnere og understreker at hovedansvaret for å gjennomføre

resolusjonene i våre samarbeidsland ligger hos landets egne myndigheter, og i den pådriverrollen sivilsamfunn og andre har. Vår innsats for å fremme gjennomføringen av resolusjonene er tosporet og skjer på politisk nivå opp mot myndighetene, og opp mot sivilsamfunn for å styrke deres kapasitet for å holde myndighetene ansvarlig.

Norge støtter lokale kvinneorganisasjoner finansielt, direkte og gjennom deres norske partnere. Norge fremmer og etterspør kvinner og kvinneorganisasjoners deltagelse i fredsprosesser og post-konflikt, spesielt der vi spiller en aktiv rolle.

Norges tredje handlingsplan har et styrket resultatfokus, og det utvikles resultatrammeverk og rapporteringsstrukturer som skal bidra til bedre resultatmåling på landnivå. Innføringen av fem satsingsland er også et virkemiddel for økt resultatoppnåelse.

Punkt 21. *Komiteen hilser velkommen den dialogen statsparten innledet med handels- og moteindustrien, men er bekymret for den allestedsnærværende mediadrevne hyperseksualiserte og fremstillingen av jenter og kvinner som en salgsvare, som potensielt kan føre til en mer voldelig kjønnsdiskriminering, trass i at § 2 i Markedsføringsloven og medias vær-varsomplakat omtaler dette problemet.*

Punkt 22. *Komiteen oppfordrer på det sterkeste statsparten om å:*

(a) Utrede den potensielle virkningen som en overseksualisert fremstilling av jenter og kvinner i media har på økt grad av kjønnsbasert vold mot kvinner;

BLD/FRL - BLD finansierte forskning om media framstilling av jenter og kvinner. Dette resulterte i en rapport fra SIFO om retusjert reklame og kroppspress som konkluderer blant annet med at det er et stort kroppspress i samfunnet som mange unge sliter med, og at alle tiltak som kan bekjempe dette derfor bør utredes og prøves, herunder merking av retusjert reklame.

(b) Ta i bruk innovative tiltak rettet mot representanter for media for å styrke forståelsen av likestilling mellom kvinner og menn og bruke utdanningssystemet til å fremme en positiv og ikke-stereotypisk fremstilling av kvinner; og

Som oppfølging av tiltak i handlingsplan Likestilling 2014 finansierte BLD produksjon av fire kortfilmer om likestilling og kjønnsroller til bruk i samfunnsfag i ungdomskolen. Målsettingen var økt forståelse av likestilling og kjønnsroller. Filmene som ble produsert av Snøball film AS ble ferdig 2014.

(c) Overvåke de tiltak som treffes for å evaluere hvilken effekt de har og om nødvendig, revidere dem for å oppfylle målsetningene ved slike tiltak.

BLD ba Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet utarbeide en sluttoppsummering av *handlingsplanen Likestilling 2014* av departementenes gjennomføring av tiltakene i planen og en vurdering av hvilken betydning innsatsen har hatt. Oppsummeringen som ble gjort på bakgrunn av midtveisrapport om handlingsplanen fra 2013, ble lagt fram desember 2014.

Punkt 23. *Samtidig som komiteen hilser velkommen lanseringen i januar 2012 av den nye handlingsplanen for å bekjempe vold i nære relasjoner og innføringen av plikten til å kontakte politi eller på annen måte avverge vold i nære relasjoner (Straffelovens § 139), gir komiteen uttrykk for sin bekymring over den høye forekomsten av vold mot kvinner i Norge, særlig vold i nære relasjoner og seksuell vold, herunder voldtekt og voldtekt i ekteskapet i enkelte miljøer, det høye antallet frifinnelser, de lave straffene som gjerningsmennene blir idømt, som delvis kan skyldes manglende likestillingsopplæring av legdommere som sitter i juryen i straffesaker, fraværet av undersøkelser og forskning omkring de grunnleggende årsakene til vold mot kvinner. Komiteen er også bekymret over den tilsynelatende manglende bevisstheten hos kvinner om at voldtekt i ekteskapet er straffbart i statsparten. Komiteen gjentar sin tidligere bekymring over at det ikke finnes en omfattende lov om forebygging av vold mot kvinner. Komiteen er i tillegg bekymret over at definisjonen av voldtekt i Straffeloven fortsatt stiller krav om bruk av eller trussel om bruk av vold. Selv om komiteen tar til etterretning at det i 2009 ble vedtatt en ny lov om kommunale krisesentre (krisesenterloven), som pålegger alle kommuner å etablere et krisesenter for kvinner, menn og barn som er ofre for vold og misbruk i nære relasjoner, er komiteen bekymret*

over at av 51 sentre, er 22 forbeholdt menn og 10 er tomme for beboere, sannsynligvis på grunn av en feilaktig beregning av behovet for denne type strukturer, og at bare halvparten er tilgjengelige for kvinner med nedsatt fysisk funksjonsevne.

Regjeringen ved Justis- og beredskapsdepartementet har igangsatt et femårig forskningsprogram om vold i nære relasjoner. Det er avsatt 10 millioner kroner årlig over fem år, til sammen 50 millioner kroner, til programmet. Av disse midlene er fem millioner kroner øremerket til Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS), og fem millioner kroner er tildelt forskningsinstituttet NOVA gjennom en anbudsrunde. I tillegg er NKVTS tildelt to millioner kroner årlig til forskning om helsemessige konsekvenser av vold i nære relasjoner. Formålet med forskningsprogrammet er kunnskapsproduksjon på en lang rekke angitte områder, blant annet årsaker, omfang og konsekvenser av vold i nære relasjoner, velferdstjenestenes arbeid med vold i nære relasjoner og utsattes møter med disse tjenestene samt frivillige organisasjoners arbeid på området. Programmet skal formidle kunnskap som kan bidra til videreutvikling av tiltak som forebygger og bekjemper vold og som gir god og effektiv hjelp til voldsutsatte- og utøvere. Forskningen ved NOVA og NKVTS skal sammen bidra til en helhetlig kunnskapsutvikling om vold i nære relasjoner i norsk sammenheng. Justisdepartementet finansierer et treårig forskningsprosjekt som gjennomgår samtlige partnerdrap i perioden 1991 til 2012. Forskningsprosjektet skal ferdigstilles i 2015.

Regjeringen har under etablering en ny nettportal om vold i nære relasjoner og voldtekt for utsatte og hjelpeapparatet. Hovedmålsettingen med nettportalen er å gjøre informasjon om rettigheter og hjelpetiltak lett tilgjengelig og formidlet på en god og tilpasset måte. NKVTS har oppdraget med å utvikle og drifte portalen, i samarbeid med Norske kvinners sanitetsforening og andre frivillige organisasjoner.

Den 15. oktober 2015 lanserte politiet sin nye kampanje for å forebygge vold i nære relasjoner. Informasjonskampanjen «Hvor lite skal du finne deg i?» skal gi økt kunnskap om vold i nære relasjoner og hva politiet kan bistå med, slik at voldsutsatte kan søke hjelp og komme ut av den voldelige situasjonen. Kampanjen er en del av regjeringens forebyggende tiltak og er finansiert av Justis- og beredskapsdepartementet. Ifølge tall fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) anmelder kun 25 prosent av kvinnene som utsettes for grov vold forholdet. Man ønsker med denne kampanjen å bygge ned barrierer mellom publikum og myndigheter, og styrke samarbeidet med andre aktører, slik at flere voldsutsatte tar kontakt og får hjelp. At politiet blir koblet inn kan hindre nye hendelser. Kampanjen er utarbeidet av Kripas og kommunikasjonsbyrået Dinamo på vegne av politiet, og består av en egen nettside (hvorlite.no), en sjekkliste for faresignaler, plakater, film og annonsering. Kampanjen henvender seg til flere målgrupper; deriblant unge par, par med barn og vitner som kjenner til at noen er utsatt for vold. Informasjonen på nettsiden oversettes til flere språk.

Regjeringen anser at lokale handlingsplaner kan være et viktig verktøy for kommunene i bekjempelsen av vold i nære relasjoner. Mange kommuner har utarbeidet kommunale eller interkommunale handlingsplaner, men fortsatt har de fleste av landets kommuner ikke slike planer. Det er derfor etablert en web basert veileder for utarbeidelse av handlingsplaner mot vold i nære relasjoner til støtte for kommunenes arbeid. De regionale ressursentrene om

vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTSene) har i oppgave å bistå kommunene i utviklingen av planene. NKVTS har i sitt oppdrag å utvikle, vedlikeholde og spre kunnskap og kompetanse som kan bidra til å forebygge vold og traumatisk stress, og til å redusere de helsemessige og sosiale konsekvensene av vold og traumatisk stress. Senteret mottar driftstilskudd fra Helse- og omsorgsdepartementet, Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet. I 2015 utgjør basistilskuddet totalt 42,4 millioner kroner. I tillegg mottar NKVTS prosjektstøtte til ulike prosjekter som for eksempel til program på forskning om kjønnslemlestelse, forskning om minoriteter utsatt for vold i nære relasjoner, forskning om behandling av volds- og overgrepssaker etter barneloven og to prosjekter som blant annet skal kartlegge hvilke behandlingstilbud som finnes for voldsutøvere, både hva gjelder voksne, barn og ungdom. Disse kartleggingene, som skal foreligge innen utgangen av 2015, vil være et viktig grunnlag for å vurdere hvordan behandlingstilbudet til voldsutøvere bør videreutvikles.

Alle tilfeller av ufrivillig seksuell omgang skal dekkes av straffelovgivningen. Straffelovgivningen og håndhevingen av den må gi et reelt og effektivt vern mot ufrivillig seksuell kontakt. Dagens voldtektsbestemmelser er laget slik at den angir ulike tilfeller av seksuell omgang hvor samtykke ikke foreligger. Bestemmelsen rammer både den som skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd og den som har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen. Det er altså ikke et krav om bruk av makt etter bestemmelsen.

Punkt 24. Komiteen oppfordrer statsparten til å:

(a) Prioritere å vedta en helhetlig lovgivning som retter seg spesifikt mot vold i nære relasjoner, å innføre omfattende tiltak for å forebygge og sette søkelys på vold mot kvinner og jenter, herunder voldtekt i ekteskap, for å sikre at gjerningsmennene blir stilt for retten og straffet i tråd med alvorsgraden på forbrytelsen, i samsvar med komiteens generelle anbefaling nr. 19 (1992) om vold mot kvinner og å skape bevissthet hos kvinner om at voldtekt i ekteskapet utgjør en straffbar handling;

Det vises til mellomrapportering av mars 2014 på punkt 24. En melding til Stortinget om vold i nære relasjoner ble fulgt opp av handlingsplan mot vold i nære relasjoner «Et liv uten vold» for perioden 2014-2017. Planen inneholder 45 tiltak innenfor områdene forebygging, kunnskap og kompetanse, hjelpe- og behandlingstilbud, straffeforfølgning og samarbeid og samordning. Regjeringen følger opp handlingsplanen gjennom en konkretisering og videreutvikling av tiltakene.

Den som utsettes for vold og trusler om vold i nære relasjoner har krav på bistand og beskyttelse, og en effektiv behandling av politi og rettsvesen. Vold i nære relasjoner er straffbart på linje med vold som skjer i andre sammenhenger og på andre arenaer. Hvordan politi, påtale og domstoler håndterer saker om vold i nære relasjoner betyr mye for tilliten fra den utsatte og fra befolkningen generelt. Det at politi og rettsapparat sikrer en rask oppfølging av disse sakene har en betydelig forebyggende effekt.

Politiets innsats mot vold i nære relasjoner er betydelig styrket de senere årene, og politiet har fått en rekke nye virkemidler for å ivareta og beskytte den som er utsatt. Samtidig knyttes større oppmerksomhet til etterforskningen og behandlingen av denne type saker. Et viktig tiltak er ordningen med familievoldskoordinatorer i alle landets politidistrikt. Familievoldskoordinatorene er tillagt koordinerende oppgaver og skal ha en oversikt over politidistriktets samlede innsats innen familievoldsfeltet. På samme vis er det opprettet seksuelle overgrepskoordinatorer i politidistriktene. I noen distrikter håndteres begge

oppgavene av samme person. Flere distrikter har også egne team med en distriktsovergrepene funksjon når det gjelder etterforskning av familievold og saker om seksuelle overgrep. Det kan også opprettes egne team i etterforskningen av spesielle saker. I de alvorligste sakene kan KRIPOS yte bistand.

God etterforskning og oppfølging av sakene forutsetter at politiet er faglig oppdatert. Årlige samlinger for familievoldskoordinatorer er ett av tiltakene som bidrar til økt kompetanse. Den nasjonale kompetansedelingsportalen KO:DE er også viktig. Vold i nære relasjoner inngår videre som en del av politiets grunnutdanning.

Politiet har en rekke tiltak for å beskytte utsatte for vold i nære relasjoner. Disse tiltakene omfatter blant annet mobil voldsalarm, besøks- og kontaktforbud og adressesperre. Fra og med 2013 har politiet fått ytterligere verktøy; kontaktforbud er et tiltak som kan forsterkes med elektronisk kontroll (såkalt omvendt voldsalarm).

Risikovurderingsverktøyet SARA (*Spousal assault risk assessment guide*) innføres nå i alle landets politidistrikter. SARA bidrar til å strukturere politiets arbeid med trusselvurderinger gjennom en sjekkliste med 15 risikofaktorer for partnervold. Disse skal være til hjelp ved vurdering av gjentakelsesfaren der det allerede har funnet sted en voldshandling. Risikovurderingsverktøyet SARA bidrar til å forebygge partnervold og til at nødvendige og målrettede sikkerhets- og beskyttelsestiltak iverksettes. SARA bidrar også til at samarbeidet med andre aktører styrkes. Justis- og beredskapsdepartementet har bevilget midler til krisesenteret i Vestfold for å utvikle og prøve ut tilsvarende verktøy for å vurdere barns risiko for gjentatt vold – «SARA for barn». Verktøyet forventes å ha en overføringsverdi til politiet.

Politiets arbeid mot vold i nære relasjoner er evaluert, herunder samarbeidsrutinene internt i politiet og mellom politiet og andre aktører, og voldsutsattes møte med politiet. Evalueringsrapporten peker på en rekke forbedringspunkter som skal følges opp av Politidirektoratet.

Retningslinjene for hvordan politiet skal møte barn i akutsituasjoner skal klargjøres og det skal etableres bedre rutiner for samarbeid mellom barnevern og politi i saker der barn utsettes for eller er vitne til vold. Statistisk sentralbyrå har fått i oppdrag å foreta en analyse av familievoldssakene fra anmeldelse til eventuell dom. I tillegg vil Politihøgskolen gjennomgå bruken av Straffeloven § 219 «Familievoldsparagrafen.»

Den som utsettes for vold i nære relasjoner har rett på hjelp som dekker alle behov og aspekter ved saken. Hjelpen skal også inkludere voldsutsattes barn og voldsutøver. Våren 2015 etablerer Stovner bydel i Oslo et samarbeidsprosjekt der politi og tjenesteapparat gir bistand til voldsutsatte i samme lokaler. Dette prosjektet blir følgeevaluert som en del av NOVAs forskningsprogram om vold i nære relasjoner. Prosjektet forventes å kunne gi kunnskap om hvordan de som er utsatt for vold i nære relasjoner bedre kan følges opp av politiet i samarbeid med øvrige hjelpeapparat.

Justis- og beredskapsdepartementet opprettet i 2014 en ny tilskuddsordning til tiltak for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner. Til sammen 41 ulike prosjekter mottok tilskudd fra ordningen i 2014. I 2015 er det totale tilskuddet på 10,9 millioner kroner og fordeles etter søknad til frivillige og andre ideelle organisasjoner, private aktører og krisesentre. Ordningen støtter opp om mange viktige tiltak rundt om i landet, samtidig som det bidrar til å styrke samarbeidet mellom frivillig og offentlig sektor. I 2015 vil 31 ulike tiltak motta tilskudd fra denne ordningen. Justis- og beredskapsdepartementet har også etablert et forum for samarbeid mellom myndigheter og frivillige organisasjoner med formål å styrke samarbeidet mellom nasjonale myndigheter og frivillige organisasjoner.

Tidlig innsats er avgjørende i bekjempelsen av vold og overgrep. Gjennom god forebygging kan vi spare både den enkelte og samfunnet for store kostnader. Regjeringen ved Justis- og beredskapsdepartementet har derfor satt av midler til en egen ”forebyggingspakke” i arbeidet mot vold i nære relasjoner for å stryke den forebyggende innsatsen på kort og lang sikt. I 2014 ble det blant annet bevilget midler til en kampanje mot vold i nære relasjoner rettet mot ungdom i regi av Bufetats nettsted ung.no. Det er også avsatt midler gjennom denne «pakken» til tilpasning av foreldreveiledningsprogrammet ICDP i krisesentre (2014) og asylmottak (2015). I 2015 skal politiet gjennomføre en informasjonskampanje rettet mot utsatte for vold i nære relasjoner og befolkningen generelt. Kampanjen skal skape økt oppmerksomhet omkring vold i nære relasjoner, synliggjøre politiets rolle på dette feltet og bidra til en økning i antall anmeldelser.

Få overgrepssaker mot mennesker med utviklingshemming blir avdekket og meldt til politiet. Mennesker med utviklingshemming er en særlig utsatt og sårbar gruppe for overgrep. For bedre å kunne forebygge, avdekke og håndtere seksuelle overgrep mot mennesker med utviklingshemming har Bufdir utarbeidet nye retningslinjer og utviklet nettstedet vernmotovergrep.no, som har om lag 900 treff i måneden. Nettstedet vil bli videreutviklet i 2015.

(b) Innføre en juridisk definisjon av voldtekt i Straffeloven med manglende samtykke som det sentrale kjernepunktet, i tråd med komiteens generelle anbefaling nr. 19 og Vertido-saken (underretning nr. 18/2008); Se paragraf 23, siste avsnitt.

(c) Sørge for opplæring av legdommere når det gjelder vold mot kvinner;

Det er p.t. ingen opplæring av meddommere i Norge, verken generelt eller spesielt. Det er opp til den enkelte fagdommer som er administrator i saken å presentere hvilke temaer som er aktuelle for den aktuelle sak. Det er også opp til fagdommeren å instruere og forklare rettsforhandlingen for nye meddommere. Det er således ikke noen spesifikk opplæring av meddommere om temaet vold mot kvinner. Der er imidlertid et stort fokus i samfunnet på temaet vold mot kvinner, herunder økt fokus i skolesystemet, og det er laget en nasjonal forebyggelsesstrategi. På denne måten er det en allmenn bevissthet rundt vold mot kvinner.

(d) Gi forsvarlig bistand til og vern av kvinnelige voldsofre, herunder kvinner med nedsatt funksjonsevne, ved å styrke kapasiteten ved krisesentrene, og å påse at behovet for å hjelpe mannlige voldsofre oppfylles uten av det går på bekostning av behovene til kvinnelige voldsofre; og

Det vises til rapportering om krisesenterloven i Norges 8. rapport (jf. paragraf 21 og 22, punkt 15) og til Norges mellomrapportering i mars 2014 (punkt 24 d).

Velferdsforskningsinstituttet NOVA har på oppdrag av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet gjennomført en evaluering av kommunenes oppfølging av

krisesenterloven.¹ En hovedkonklusjon er at kommunenes arbeid med krisesentertilbudet er på riktig vei, men at det på noen viktige områder er et stykke igjen til lovens intensjoner er nådd fullt ut. Evalueringen viser at brukerne av krisesentrene er fornøyd med hjelpen de mottar, og at tilbudet er blitt bedre. Majoriteten av sentrene har egne barnefaglige ansvarlige, og de fleste ansatte ved sentrene har høyere utdanning. Dette vitner om en økt profesjonalisering.

Evalueringen gir ingen indikasjoner på at krisesentertilbudet til kvinner er blitt svekket som følge av at de fleste kommuner nå har på plass et krisesentertilbud også til menn. Evalueringen viser imidlertid mangler i hvordan kommunene ivaretar voldsutsatte menn og deres medfølgende barn. Det samme gjelder tilbudet til voldsutsatte personer med rus- eller alvorlige psykiske problemer, og tilbudet til personer med nedsatt funksjonsevne. Noe flere krisesentre enn før er tilrettelagt for personer med fysiske funksjonsnedsettelse, men langt fra alle sentre er universelt utformet. Kommunene er heller ikke i mål når det gjelder å samordne hjelpetiltak. Lovverket er på plass, men god samordning kan være vanskelig å få til i praksis.

For å bistå kommunene i å realisere sine forpliktelser etter krisesenterloven, lanserte Barne- og familiedirektoratet i februar 2015 en veileder til krisesenterloven. Individuell tilrettelegging av tilbudet både for kvinner og menn, personer med nedsatt funksjonsevne og personer med etnisk minoritetsbakgrunn er blant temaene som tas opp i veilederen. Veilederen distribueres nå bredt.

RVTS arrangerer, på oppdrag fra direktoratet, nasjonale og regionale kompetansehevingstiltak særlig rettet mot ansatte i krisesentertilbudene.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet vil på bakgrunn av evalueringen også vurdere behovet for å utarbeide nærmere føringer for kommunenes ansvar etter krisesenterloven.

Å ivareta sikkerheten i krisesentertilbudet er en høyt prioritert oppgave. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har i 2015 gitt Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet i oppdrag å utarbeide et utkast til forskrift om fysisk sikring av lokaler. Direktoratet er videre i gang med å gjennomgå tilbudet til barn på krisesentre, inkludert barns rett til hjelp fra andre tjenester.

Det er Fylkesmannen som fører tilsyn med hvordan kommunene følger opp krisesenterloven. BLD vil foreta en nærmere vurdering av hvordan tilsynet fungerer.

(e) Fastsette en timeplan for ratifikasjon av Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner. Menneskehandel og utnyttning i prostitusjon

Norge undertegnet konvensjonen sommeren 2011 og forbereder ratifisering. Justis- og beredskapsdepartementet arbeider med en proposisjon til Stortinget om ratifisering av Europarådskonvensjonen.

Punkt 25. Samtidig som komiteen hilser velkommen regjeringens handlingsplan mot menneskehandel 2011-2014 (2011), opprettelsen av koordineringsenheten for ofre for menneskehandel (KOM) og kriminaliseringen av kjøp av seksuelle tjenester fra voksne, er komiteen bekymret over at antall ofre for menneskehandel stadig øker (203 i 2007, 256 i 2008 og 292 i 2009) og at rapporteringsgraden er lav. Trass i endringer som nylig er foretatt i statspartens au pair-ordning, er komiteen også bekymret over manglende overvåking av au pair-systemet og mangelfull beskyttelse av kvinner og jenter som arbeider som au pair, noe som kan føre til utnyttning.

¹ Bakketeig, Elisiv, Elisabeth Gording Stang, Christian Madsen, Ingrid Smette og Kari Stefansen (2014): Krisesentertilbudet i kommunene – Evaluering av kommunenes implementering av krisesenterloven. Rapport nr. 19/14. Velferdsforskningsinstituttet NOVA ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

Fra 2012 har utnyttelse innenfor husholdninger, spesielt innen au pair-ordningen økt. For 13 av de 14 som er antatt utnyttet innen au pair-ordningen gjelder dette utnyttelse i form av tvangsarbeid. Rapportering hva gjelder tvangsarbeid knyttet til au pairer har økt i forhold til tidligere år. Ordningen er omdiskutert, blant annet fordi det hevdes at norske familier misbruker ordningen til å skaffe seg underbetalte hushjelpere, særlig fra Filippinene. Som en konsekvens av utfordringene knyttet til au pair-ordningen ble *Au Pair Center – On Equal Terms* åpnet i januar 2013. Senteret er et sted hvor både au pairer og vertsfamilier skal finne informasjon og råd, og formålet er først og fremst au parenes rettsikkerhet. Ifølge senteret kommer bare 20 % av au parene til Norge gjennom et au pair-byrå, som intervjuer og sjekker både au parene og vertsfamiliene. Hele 80 % kommer altså privat, for eksempel gjennom annonser på Internett.

Punkt 26. Komiteen anmoder statsparten om å gjennomføre konvensjonens artikkel 6 fullt og helt, gjennom å inkludere: (a) effektiv gjennomføring av eksisterende lovgivning og den nye handlingsplanen mot menneskehandel, påse at gjerningsmenn blir stilt for retten og straffet og at ofre blir forsvarlig identifisert, beskyttet og hjulpet;

Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel (KOM) utgir årlig en tilstandsrapport som skal gi en oversikt over den nasjonale situasjonen på menneskehandelområdet. Rapporten for 2014 (utgitt juli 2015) fastslår at myndigheter og organisasjoner møter en rekke utfordringer. KOM mener det er behov for økt kompetanse og ressurser for å identifisere og bistå ofre, samt for å forebygge, etterforske og straffeforfølge menneskehandel. Rapporten foreslår en rekke tiltak. Regjeringen vil i løpet av 2015 lage en ny handlingsplan mot menneskehandel for å styrke innsatsen mot menneskehandel. Rapporten fra KOM er et sentralt dokument i arbeidet.

(b) Sikre en systematisk overvåking og periodisk evaluering, herunder innsamling og analyse av data om menneskehandel og utnytting av kvinnelige prostituerte, samt av au pair-systemet, og inkludere slike data i sin neste periodiske rapport;

KOM har som oppgave å samle og analysere informasjon om omfanget og arten av menneskehandel i Norge. Antallet nye mulige ofre for menneskehandel identifisert av myndigheter eller organisasjoner de senere år fremgår av følgende tabell:

2010	2011	2012	2013	2014
127 ofre	134	136	124	157

I løpet av 2014 var totalt 324 personer (252 kvinner, hvorav 15 under 18 år, og 72 menn) under oppfølging som ofre for menneskehandel, hvorav de fleste altså hadde blitt identifisert før 2014. Av kvinnene ble 212 personer utnyttet innen prostitusjon, mens 14 ble utnyttet innen au pair-ordningen.

“Norway has ratified the Council of Europe Convention on Action Against Trafficking in Human Beings, which ensures a systematic monitoring and periodic evaluation of how Norway implements the obligations of the Convention. The Council of Europe’s Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings (GRETA) released its first report on Norway in the spring of 2013, with a number of recommendations to Norway on how to strengthen efforts in this area”

(c) Økt innsats i det internasjonale, regionale og bilaterale samarbeidet med opprinnelses-, transitt- og destinasjonsland for å forebygge menneskehandel gjennom informasjonsutveksling og harmonisering av juridiske prosedyrer for straffeforfølgelse av de som står bak menneskehandelen;

Gjennom EØS-midlene bidrar Norge til å redusere sosiale og økonomiske forskjeller i Europa. Samtidig styrker EØS-midlene kontakten og samarbeidet mellom Norge og de 16 mottakerlandene. EØS-midlene utgjorde omlag 1,8 milliarder euro for perioden 2009-14, der Norges andel er omlag 97 prosent. Støtten er fordelt på områder som både er sentrale for den økonomiske og sosiale utviklingen i de 16 mottakerlandene og hvor det samtidig er potensial og interesse for samarbeid med Norge. Programmer innen justissektoren tar sikte på å styrke justissamarbeidet og bekjempe organisert kriminalitet, herunder menneskehandel, på tvers av landegrensene. Videre gis midler til programmer som skal forbedre tilgangen til rettsvesenet for sårbare grupper, bidra til å modernisere kriminalomsorgen, samt bekjempe vold i nære relasjoner. Samarbeidet rundt EØS finansierings-mekanismene, programområdet vold i nære relasjoner og likestilling fortsetter gjennom deltagelse i enkeltprosjekter og gjennom rollen som programpartnere. Likestillingsombudet er programpartner og Justis- og beredskapsdepartementet deltar i en rådgivende funksjon innenfor programområdet likestilling i Spania. Politidirektoratet er involvert i programområder som dekker vold i nære relasjoner i Litauen og Romania. I Romania er Politidirektoratet partner sammen med Europarådet. Hovedsakelig består samarbeidet av gjensidige studieturer for å se hvordan det jobbes på fagområdet i begge land, workshops, utvikling av undervisningsmateriale samt opplæring av politiinstruktører. Arbeidet er godt i gang og en rekke felles aktiviteter er allerede avviklet. Politidirektoratet ser det som nyttig å dele «best practice» med andre europeiske land på fagområdet. I tillegg til representanter fra Politidirektoratet deltar også norsk polititjenestepersonell med solid fagkompetanse i prosjektene. Prosjektene går etter planen og skal være avsluttet innen april 2016.

(d) Treffe nødvendige tiltak for å sikre at kvinner og jenter som er ofre for menneskehandel får tilgang til god medisinsk pleie, veiledning, økonomisk støtte, forsvarlige boforhold og programmer for å komme seg inn i utdanningssystem og arbeidsmarked igjen, samt tilgang til gratis juridisk bistand, uavhengig av muligheten for eller viljen til å vitne mot de som står bak menneskehandelen;

Mulige ofre som får innvilget midlertidig oppholdstillatelse på seks måneder, vil motta bistand uavhengig av om de anmelder bakmenn. Kommunen der ofrene oppholder seg har ansvar for å gi bistand. Det gis videre statlig støtte til spesialiserte prosjekter rettet inn mot ofre for menneskehandel.

Alle barn opp til fylte 18 år har i medhold av Barnekonvensjonen rett til helsetjenester på linje med andre borgere landet, selv om de ikke har lovlig opphold. Det betyr at de har rett til nødvendig helsehjelp både fra helse- og omsorgstjenesten i kommunen og spesialisthelsetjenesten, jf. Barnekonvensjonen Art 24 ”..barnets rett til å nyte godt av den høyest oppnåelige helsestandard og behandlingstilbud for sykdom og rehabilitering.”

Voksne uten lovlig opphold har fra fylte 18 år i en viss utstrekning rett til nødvendig helsehjelp fra kommunen. Det dreier seg i hovedsak om helsehjelp som ikke kan utsettes (øyeblikkelig hjelp). Helsehjelpen som ytes skal være forsvarlig. Gravide vil i medhold av barnekonvensjonen ha rett til helseomsorg før og etter fødsel.

KMD har ikke egne virkemidler for å bistå kvinner som er utsatt for menneskehandel. Husbanken besitter imidlertid en rekke virkemidler som kommunene kan benytte for å hjelpe personer som er vanskeligstilte i boligmarkedet. Mennesker som har vært utsatt for menneskehandler og andre flyktninger, vil ofte være en del av målgruppen for disse

ordningene. De kan for eksempel søke om kommunal utleiebolig, tilskudd til etablering, startlån eller bostøtte. For en utfyllende beskrivelse av virkemidlene se Husbankens hjemmesider.

(e) Studere effekten av endringen i Straffelovens § 202a, herunder effekten på type og omfang av prostitusjon og menneskehandel, samt på hvordan samfunnet oppfatter prostitusjon og kjøp av seksuelle tjenester, samt kvinner som prostituerer seg.

Fem år etter ikrafttredelse av loven, ba regjeringen om en uavhengig effektevaluering av loven. Rapporten ble publisert i august 2014. *“Norway criminalized buying sex in 2009. The main rationale for implementing the law was to prevent and reduce human trafficking in Norway. By making it illegal to buy sex the Norwegian Government also wanted to 1) change attitudes in the population, 2) reduce the size of the Norwegian sex market by constraining supply and demand and 3) to prevent entry into prostitution and hence to reduce possible sexual exploitation of men and women in prostitution. The law also seeks to protect people in prostitution and to help people with the transit out of sex work. A main finding was that the ban on purchasing sexual services has reduced demand for commercial sex and thus contributed to reduce the extent of prostitution in Norway. The enforcement of the law, in combination with the laws against trafficking and pimping, makes Norway a less attractive country for prostitution-based trafficking than what would have been the case if the law had not been adopted. Furthermore, the economic conditions for prostitution in Norway are reduced following the implementation of the law. These effects are in line with the intentions of the law and are thus not considered as unintended side effects. This report does not find any evidence of more violence against prostitutes after the ban on buying sex entered into force.”²*

Punkt 27. *Komiteen hilser velkommen de mange positive tiltak som statsparten har truffet, men merker seg at det fortsatt er et kjønnssegregert utdanningssystem, som starter med barnehagene (som fortsatt er 90 prosent kvinne-dominert) og som særlig sees i yrkesopplæring og høyere utdanning, samt stereotype utdanningsvalg hos jenter og gutter. Komiteen noterer seg med bekymring mangelen på kvalifisert personale for å implementere kjønns-perspektivet i utdanningssystemet for små barn. Komiteen er bekymret for at universitetene fortsatt har en ansettelsespraksis som er fordelaktig for menn, noe som har ført til at det kun var 18 prosent kvinnelige professorer på heltid i 2007, slik det fremgår av statspartens rapport, selv om det ikke skorter på kvalifiserte og godt egnede kvinnelige kandidater.*

Universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter må lykkes med å rekruttere talenter, både kvinner og menn, med og uten innvandrerbakgrunn, og gi alle grupper like gode muligheter til faglig utvikling. Faglig ansatte, uavhengig av kjønn og bakgrunn, må få like muligheter til å utvikle sitt talent. Stillinger på ulike fagområder skal være attraktive for både kvinner og menn, og institusjonene innenfor høyere utdanning og forskning må arbeide for at faktorer som hindrer at kvinner eller andre grupper lykkes, tas tak i. Samfunnet trenger bredde i kompetanse og faglige perspektiver. Dette kan bidra til kreativitet og bedre kvalitet i studentenes utdanningstilbud og i forskningen.

Meld.St. 7 (2015-2016) Likestilling i praksis viser til statusundersøkelsene for likestilling i barnehagene i 2010 og 2014 hvor rekruttering av menn var et tema. Rundt en tredjedel av styrerne svarte i 2014 at de har iverksatt tiltak for å rekruttere menn. Forskerne bak undersøkelsen finner at de barnehagene som allerede arbeider aktivt med likestilling, i større grad også lykkes med å rekruttere flere menn. Denne sammenhengen ble også funnet i undersøkelsen i 2010. Kunnskapsdepartementet vil øke rekrutteringen av menn til det pedagogiske arbeidet i barnehagene. Fylkesmennene får midler til regionale nettverk for

² Vista analyse; 2014

lokalt rekrutteringsarbeid og til fagsamlinger. Rekruttering av menn er en del av dette arbeidet.

Andelen kvinner og menn i universitets-, høyskole- og forskningssektoren

Andelen kvinner og menn i universitets- og høyskolesektoren varierer mellom ulike stillingstyper. I 2013 var over halvparten av de ansatte i stipendiatstilling, i høyskolelektorstilling og i førstelektorstilling kvinner. Kvinneandelen i førsteamanuensisstillinger var 43 prosent. Bare 26 prosent av professorene var kvinner i 2013. Det er store forskjeller mellom fagområdene. Kvinneandelen blant professorene var over 30 prosent i medisin og helsefag og humanistiske fag i 2013, men omtrent 10 prosent i teknologiske fag. Kvinneandelen i professorstillinger har økt med om lag ett prosentpoeng hvert år siden 2004. Kvinneandelen blant nytilsatte professorer har steget betydelig siden 2008 og har variert mellom 30 og 36 prosent. Dette er en indikasjon på at økningen i kvinneandelen i professorater vil fortsette.

Punkt 28. *Komiteen oppfordrer statsparten innstendig om å styrke sin etterlevelse av konvensjonens artikkel 10 og høyne bevisstheten om den viktige rollen utdanningssystemet spiller for å overvinne kvinners og menns ulike yrkesvalg og potensielt ulike fremtidsperspektiver. For å nå dette målet, oppfordres statsparten til å: (a) Iverksette tiltak for å eliminere kjønnsstereotyper og strukturelle hindringer som kan være til hinder for at jenter og gutter treffer utradisjonelle utdannings- og yrkesvalg, herunder ved å sørge for bedre mentorer(?) og yrkesveiledere på alle nivåer i utdanningssystemet; og (b) Vurdere å innføre midlertidige særtiltak for å øke takten i kvinners forfremmelse i det akademiske systemet, gjennom stipender øremerket kvinner eller andre former for positiv diskriminering, som for eksempel å fastsette klare mål og en klar tidsramme for å bedre situasjonen omgående.*

Det har vært arbeidet systematisk med likestilling i academia i mange år. Hovedansvaret for en positiv utvikling ligger hos universiteter og høyskoler. Lærestedene er pålagt å ha handlingsplaner for likestilling mellom kjønnene. Departementet har definert andelen kvinner i toppstillinger som en indikator i styringssystemet for universitets- og høyskolesektoren. Gjennom styringssystemet følger departementet utviklingen, og konfronterer institusjonene og Forskningsrådet med eventuelt manglende resultater i etatsstyringsmøtene.

Research Council of Norway: Gender balance in senior positions and research management (BALANSE)

In order to increase the number of women professors (grade A positions) in Norway a new initiative was established in 2013 in the Research Council of Norway on Gender Balance in Senior Positions and Research Management (BALANSE). BALANSE seeks to promote gender balance at the senior level in Norwegian research through new knowledge, learning and innovative measures. Common measures in BALANSE projects are leadership development, workshops with the women participants, now in grade B positions, media and communication training in order to boost the esteem of traditionally modest women researchers, establishment of cross institutional networking groups, establishment of mentor programmes, external evaluations of CV and planning of required research portfolios, grants to enable full time dedication to research, funds for inviting international top researchers to small workshops with various BALANSE participants etc.

Universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter må lykkes med å rekruttere talenter, både kvinner og menn, med og uten innvandrerbakgrunn, og gi alle grupper like gode muligheter til faglig utvikling. Faglig ansatte, uavhengig av kjønn og bakgrunn, må få like muligheter til å utvikle sitt talent. Stillinger på ulike fagområder skal være attraktive for både kvinner og menn, og institusjonene innenfor høyere utdanning og forskning må arbeide for at faktorer som hindrer at kvinner eller andre grupper lykkes, tas tak i. Samfunnet trenger bredde i kompetanse og faglige perspektiver. Dette kan bidra til kreativitet og bedre kvalitet i studentenes utdanningstilbud og i forskningen.

Andelen kvinner og menn i universitets-, høgskole- og forskningssektoren

Andelen kvinner og menn i universitets- og høgskolesektoren varierer mellom ulike stillingstyper. I 2013 var over halvparten av de ansatte i stipendiatstilling, i høgskolelektorstilling og i førstelektorstilling kvinner. Kvinneandelen i førsteamanuensisstillinger var 43 prosent. Bare 26 prosent av professorene var kvinner i 2013. Det er store forskjeller mellom fagområdene. Kvinneandelen blant professorene var over 30 prosent i medisin og helsefag og humanistiske fag i 2013, men omtrent 10 prosent i teknologiske fag. Kvinneandelen i professorstillinger har økt med om lag ett prosentpoeng hvert år siden 2004. Kvinneandelen blant nytilsatte professorer har steget betydelig siden 2008 og har variert mellom 30 og 36 prosent. Dette er en indikasjon på at økningen i kvinneandelen i professorater vil fortsette.

Det har vært arbeidet systematisk med likestilling i academia i mange år. Hovedansvaret for en positiv utvikling ligger hos universiteter og høgschooler. Lærestedene er pålagt å ha handlingsplaner for likestilling mellom kjønnene. Departementet har definert andelen kvinner i toppstillinger som en indikator i styringssystemet for universitets- og høgskolesektoren. Gjennom styringssystemet følger departementet utviklingen, og konfronterer institusjonene og Forskningsrådet med eventuelt manglende resultater i etatsstyringsmøtene.

Norwegian Committee for Gender Balance and Diversity in Research

Objective of the Committee:

The Committee shall support and give recommendations regarding measures that promote the integration of gender balance and diversity activities at universities, university colleges and research institutes, thus helping to increase diversity among the staff and in research. The Committee shall seek to raise the overall level of awareness of problems related to diversity and inclusion in the research system. Its most important task during the period is to address issues of gender and ethnicity. Its activities are to encompass diversity perspectives, including gender perspectives, in research. Actors and institutions in the higher education sector and research institute sector, as well as the ministries and the Research Council of Norway, may request assistance and advice from the Committee. The Committee itself may also initiate measures and assess the impact of these. The Committee's primary tasks are to be linked to the areas of responsibility under the purview of the Ministry of Education and Research. International perspectives must also be reflected in these efforts. Among the Committee's most fruitful and effective activities are regular visits to Higher Education Institutions and Research institutes, top level meetings where gender balance measures are discussed and good practice shared.

Forsvaret har vært, og er fortsatt, et utdannings- og yrkesvalg først og fremst for menn. Langt flere menn enn kvinner tjenestegjør i Forsvaret, som vernepliktige, elever på Forsvarets skoler eller som yrkessoldater, befal eller offiserer. Blant sivilt ansatte er kjønnsbalansen langt jevnere, men også der er det overvekt av menn. Kulturelt sett knyttes det kjønnsstereotyper til hvem som bærer uniform, og hvem som kan bli gode soldater. En strukturell forutsetning for denne situasjonen har vært verneplikten, som kun har omfattet menn. Kvinner har hatt tilgang til å avtjene verneplikt siden 1976, men kvinneandelen har ligget lavt. Den har vært jevnt stigende siden midt på 2000-tallet. Siden 1. januar 2015 omfatter verneplikten begge kjønn, og Norge har innført universal conscription. Med dette fjernes et viktig hinder for et utradisjonelt utdannings- og yrkesvalg for kvinner. For å styrke Forsvarets kompetanse gjøres det et helhetlig arbeid for å rekruttere og beholde flere kvinnelige vervede, befal og offiserer i Forsvaret. Det pågår blant annet forskning, vurdering av rekrutteringsprosesser og seleksjonskriterier, HMS-arbeid, bevisstgjøring av ledere, vurdering av karrieremuligheter og tiltak innen familiepolitikk for å sikre at forholdene legges til rette for at flere kvinner skal velge Forsvaret. Dette har skapt ny kunnskap og

bevissthet i organisasjonen. Det er også å forvente at den utvidelse av verneplikten over tid vil rekruttere flere kvinner til det militære yrket.

Punkt 29. Komiteen tar til etterretning at Stortinget har behandlet stortingsmeldingen om likelønn i april 2011 for å følge opp anbefalingene fra likelønnskommisjonen som ble opprettet i 2008, men komiteen er fortsatt bekymret over den dyptgripende horisontale segregeringen i arbeidslivet og over at det fortsatt er en lønnsforskjell, som øker med økt utdanning. Komiteen merker seg at den generelle arbeidsledigheten ligger på 2,2 prosent, mens arbeidsledigheten blant kvinner med minoritetsbakgrunn ligger på 7,6 prosent og den øker. Den tar også til etterretning den begrensningen som legges på kvinners tilgang til enkelte stillinger gjennom visse institusjoners regelverk for hvordan kvinner kan kle seg, som for eksempel bruk av religiøse hodeplagg. Komiteen er også bekymret over at 10 prosent av de kvinnene som jobber deltid, gjør det ufrivillig. I den forbindelse gir komiteen uttrykk for bekymring for at statsparten overvurderer i hvilken grad kvinner som jobber deltid har valgt det selv. Komiteen er også bekymret over rapporter om diskriminering av kvinner på grunn av graviditet og på grunn av det nye pensjonssystemet hvor pensjonsberegningen ikke lenger er basert på de 20 beste opptjeningsårene, men på alle de årene en person har jobbet. Komiteen vil videre gi uttrykk for sin bekymring over at yrkesopplæringsprogrammer for kvinner med minoritetsbakgrunn ikke fører til langsiktig sysselsetting av disse kvinnene og ikke innebærer noen strukturell forbedring av stillingen til kvinner med minoritetsbakgrunn i arbeidsmarkedet. Komiteen er også bekymret over at den norske loven om offentlige innkjøp ikke inneholder konkrete tiltak for å fremme likestilling mellom kjønnene.

Arbeidsledigheten (AKU) blant kvinner generelt har økt mer enn for menn siden 2009, men fremdeles er ledigheten lavere for kvinner (3,3 prosent i 2014) enn for menn (3,7 prosent i 2014).

Også ledigheten blant innvandrerkvinner (ledige registrert hos NAV, i prosent av arbeidsstyrken) har økt fra 2009, mens den har blitt redusert blant innvandrer menn i samme periode. Denne utviklingen gjelder for de fleste innvandrergrupper. Fremdeles er ledigheten blant innvandrerkvinner lavere (7,3 prosent per 1. kvartal 2015) enn blant innvandrer menn (7,8 prosent per 1. kvartal), men mye høyere enn hos befolkningen eksklusive innvandrere.

Blant kvinner generelt har andelen sysselsatte målt i prosent av befolkningen (15-74 år) gått ned siden 2009 og er nå på 65,5 prosent (2014) mot 67 prosent i 2009. Dette har sammenheng med at befolkningen i arbeidsdyktig alder har blitt eldre, det er flere innvandrere i arbeidsstyrken (som i gjennomsnitt har en lavere sysselsetting enn majoritetsbefolkningen) og det er dårligere konjunkturer i dag enn i 2009 (jf. tabell 42). Også blant menn har andelen sysselsatte gått ned.

Ser vi imidlertid på innvandrere som egen gruppe, har disse i gjennomsnitt økt sin sysselsettingsrate siden 2009 og spesielt hos innvandrer menn. Fordelt på ulike innvandringsland, har innvandrerkvinner fra Øst-Europa og Asia har økt sin sysselsettingsrate, mens for innvandrerkvinner fra Afrika har den blitt redusert. Noe av dette kan forklares med strukturendringer i innvandrerbefolkningen. For eksempel har sysselsettingsraten for alle kvinnelige innvandrergrupper økt for de som har bodd her mer enn 7 år. For kvinner fra Asia sammenfaller også dette med at andelen kvinner som har bodd her mer enn 7 år har økt spesielt mye, slik at dette slår ut i gjennomsnittlig sysselsettingsrate.

Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn har blitt redusert fra 2009 og heltidsansatte kvinner tjener nå i gjennomsnitt 88,4 prosent av menns lønn mot 86,7 prosent i 2009 jf. figur 33. Etter en økning i lønnsforskjellene fra 2012 til 2013 ble lønnsforskjellene igjen redusert fra 2013 til 2014.

Inkluderer vi deltidsansatte blir lønnsforskjellene noe større (86,4 prosent, 2014). En av grunnene til at vi har lønnsforskjeller er at kvinner og menn jobber i ulike sektorer, næringer

og stillinger. Tilbud og etterspørsel etter ulike type arbeidskraft vil også påvirke lønnsnivået. Justerer vi for kvalifikasjoner, sektor, næring og yrke er lønnsgapet i underkant av 7,5 prosent, ifølge en rapport fra Institutt for samfunnsforskning i 2014.

Punkt 30. Komiteen anmoder statsparten om å: (a) Gjennomføre en lovgivning som garanterer lik lønn for arbeid av lik verdi, å minske og redusere lønnsforskjellen mellom kvinner og menn i samsvar med ILO-konvensjon nr. 100 (1951) om lik lønn for kvinner og menn som utfører arbeid av lik verdi, og øke takten i arbeidet med å vedta den foreslåtte lovgivningen, som sammen med andre tiltak vil gi større åpenhet rundt lønninger og pålegge arbeidsgivere å levere ut informasjon når det er mistanke om diskriminering; Det vises til svar i Norges mellomrapportering av mars 2014.

(b) Treffe effektive tiltak for å forebygge diskriminering mot kvinner på grunnlag av graviditet og fødsel, og sikre at alle kvinner og menn i offentlig og privat sektor er garantert betalt foreldrepermisjon;

Fra 1. juni 2012 har en ny lovbestemmelse i likestillingsloven slått fast at arbeidstakere som er eller har vært i foreldrepermisjon har rett til samme eller tilsvarende stilling, rett til å fremme lønnskrav og rett til lønsvurdering, og rett til å nyte godt av alminnelige forbedringer i lønns- og arbeidsvilkårene. Likestillingslovens forbud mot kjønnsdiskriminering har også tidligere beskyttet arbeidstakere mot usaklig forskjellsbehandling på grunn av foreldrepermisjon. Den nye lovbestemmelsen er en presisering og tydeliggjøring av dette.

Foreldrepenger gis på bakgrunn av yrkesaktivitet de siste månedene før permisjonen starter. Både kvinner og menn kan opptjene rett til foreldrepenger. I tilfeller der bare far har opptjent rett til foreldrepenger, stilles det krav til at mor er i aktivitet som jobb, studier og lignende for at far skal kunne ta ut foreldrepenger. Kvinner som ikke har rett til foreldrepenger, får en engangsstønad ved fødsel. Engangsstønaden har økt med til sammen 25 prosent de siste to årene.

Buudir har utviklet en samtaleguide som arbeidsgivere kan ta i bruk for å legge til rette for gode samtaler med medarbeidere som er gravide, som skal eller er i foreldrepermisjon. Samtaleguiden har blant annet til hensikt å bidra til god dialog og til økt kunnskap om rettigheter og plikter knyttet til graviditet og foreldrepermisjon, å bidra til at kvinner og menn ikke diskrimineres, og å bidra til at ikke stereotype oppfatninger om kvinners og menns omsorgsrolle er styrende for dialogen om permisjonsuttak og om ambisjoner i arbeidslivet. Partene i arbeidslivet har vært involvert i utarbeidelsen av samtaleguiden. Guiden er distribuert bredt i offentlig sektor, og partene i arbeidslivet er oppfordret til å distribuere videre til sine medlemmer.

LDO har gjennomført en kampanje om diskriminering av gravide og foreldre i permisjon. I den forbindelse har de utviklet gode tips og sjekklister til arbeidsgivere, samt informasjon til de som opplever at de blir utsatt for diskriminering.

(c) Iverksette en politikk rettet mot kvinner, herunder innføring av midlertidige særtiltak for å dempe arbeidsledighet og ufrivillig deltid blant kvinner, å skape flere muligheter for kvinner til å utvide arbeidstiden, herunder å pålegge en reduksjon i omfanget av deltidsstillinger, spesielt i statsadministrasjonen og i offentlig sektor, å gi prioritert tilgang til fulltidsstillinger og gi alle kvinnelige ansatte retten til å velge fulltidsansettelse og styrke tiltakene for å fremme kvinners inntreden i vekstsektorene i økonomien;

Det vises til Norges mellomrapportering av mars 2014. I tillegg er det også foretatt vedtatt endringer i Arbeidsmiljøloven, som trådte i kraft 1. juli 2015. Endringene gjelder arbeidstid og åpner for større muligheter til å finne løsninger lokalt. Dette gir en større fleksibilitet for arbeidstaker og arbeidsgiver og kan bidra til at spesielt turnusstillingene kan bli større og dermed mindre behov for små stillinger.

Det er også nedsatt et offentlig utvalg som skal se nærmere på arbeidstidsbestemmelsene i AML (offentliggjøres desember 2015). I mandatet her står det bla.. at: *"Utvalget skal beskrive utviklingen i arbeidsmarkedet de siste tiår, med vekt på kvinners yrkesdeltagelse, økt arbeidsinnvandring, endrede syn på forholdet mellom arbeidstid og fritid, teknologiske endringer og utfordringer knyttet til arbeidslivskriminalitet."*

I helseforetakene ble det i 2011 stilt krav om å redusere bruken av deltid i sykehusene med 20 prosent. Dette har blitt fulgt opp med et systematisk arbeid, og bruken av deltid er nå redusert med omkring 20 prosent i samtlige regionale helseforetak.

(d) Vedta slagkraftige tiltak for å trappe opp kampen for å avskaffe lønnsdiskrimineringen mot kvinner, herunder evaluering av stillinger på tvers av ulike markedssektorer, innsamling av data, organisering av en nasjonal likelønnskampanje og økt bistanden til partene i arbeidslivet i tariffforhandlinger, spesielt når det gjelder å fastlegge lønnsstrukturen i kvinnedominerte sektorer;

Det vises til tidligere svar fra Norges mellomrapportering til CEDAW 23 mars 2014.

På generell basis er det vanskelig å vurdere hvor mye av lønnsforskjellene som tilskrives diskriminering av kvinner (ulik lønn for arbeid av lik verdi) og hva som tilskrives andre forhold som for eksempel i ulike bransjer, ulik erfaring og utdanning.

Lønnsforhandlingene i Norge er partenes ansvar og staten ønsker ikke å blande seg inn i disse forhandlingene. Det er allikevel et mål for regjeringen at forhandlingene skal foregå på en mest mulig effektiv måte. Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene gir hvert år ut en rapport om ulike forhold ved norsk økonomi og lønnsvekst til bruk i forhandlingene. Her presenteres også lønnsstatistikk fordelt på for kvinner og menn. Partene som også er representert i utvalget kan her ta opp ulike tema og få disse nærmere belyst. Dette kan da f.eks. være lønnsutviklingen for kvinner og menn på andre områder enn de som presenteres i rapporten i dag.

Innføringen av EDAG fra 2016 i Statistisk sentralbyrå (bruk av registerdata framfor utvalgsundersøkelser) vil også muliggjøre bedre lønnsstatistikk enn i dag. Det kan her være mulig å spesialbestille ulike lønnsstatistikker.

(e) Revurdere den nye pensjonsreformen, både det statlige pensjonssystemet og tjenstepensjonssystemet, med henblikk på å avdekke potensielt ulike virkninger for kvinner og menn og rette opp enhver forskjell for å sikre at effekten blir den samme for kvinner og menn;

Det vises til svar gitt i Norges mellomrapportering av mars 2014.

Som tidligere nevnt er det satt i gang forskningsprosjekt via Norges forskningsråd som skal vurdere nærmere effekter av pensjonsreformen derav også effekter på likestilling. Denne evalueringen skal foregå fram til 2018.

(f) Forbedre tilgangen til og deltakelsen i arbeidsmarkedet for kvinner med minoritetsbakgrunn gjennom hensiktsmessig informasjon og opplæring og gjennom å legge til rette for akkreditering og godkjenning av tidligere utdanning og arbeidserfaring, samt å forske på effekten av institusjonelle regler som skaper begrensninger for kvinner, særlig migrantkvinner fra etniske miljøer og minoritetsmiljøer, på grunnlag av den måten de kler seg på, for eksempel ved bruk av religiøse hodeplagg, slik at det sikres at de får ta fullt og helt del i de rettigheter som er nedfelt i konvensjonen; og

Jobbsjansen ble innført som et permanent tiltak fra sommeren 2013 og formålet med tiltaket er å øke sysselsettingen blant innvandrere mellom 18 og 55 år som står langt fra arbeidsmarkedet, og som ikke omfattes av andre ordninger. Etter modell av introduksjonsordningen skal Jobbsjansen gjennom individuelt tilpassede programmer gi styrkede kvalifikasjoner for å delta i arbeidslivet, bedre ferdigheter i norsk og bedre innsikt i norsk samfunnsliv. Hjemmeværende kvinner som ikke er avhengige av sosialhjelp er

prioritert målgruppe for Jobbsjansen. 60 prosent av de som avsluttet programmet i 2013 gikk direkte over til arbeid og/ eller utdanning.

Som en del av regjeringens strategi mot barnefattigdom (2015-2017) «Barn som lever i fattigdom» utvides Jobbsjansen fra høsten 2015. Prioritert målgruppe for den utvidete satsningen er familieegjenforente til norske og nordiske statsborgere. Målet er økt deltakelse i arbeidslivet, særlig for kvinner i lavinntektsfamilier.

(g) Sikre at gjennomføringen av likestillingspolitikken, herunder garantiene for likelønn og bruken av midlertidige særtiltak når det er nødvendig, utgjør et juridisk krav for tildeling av kontrakter om offentlige innkjøp.

Regelverket om offentlige anskaffelser er basert på EU-direktiver og har som formål å sikre effektiv bruk av samfunnets ressurser i forbindelse med offentlige anskaffelser. Regelverket inneholder prosedyreregler som skal bidra til dette. Regelverket åpner også for at offentlige anskaffelser kan brukes som et strategisk virkemiddel for å oppnå andre samfunns mål. Nytt regelverk, som etter planen vil tre i kraft i 2016, vil utvide og tydeliggjøre dette handlingsrommet. Det er opp til oppdragsgiver å ta stilling til hvilke hensyn som skal trekkes inn i den enkelte anskaffelsen og på hvilken måte. Hva som er relevant og hensiktsmessig å legge vekt på, vil variere fra anskaffelse til anskaffelse. Når det gjelder likestilling mellom kjønnene, er dette regulert i generell lovgivning og fulgt opp gjennom de ordinære tilsynsorganer, uavhengig av om virksomheten leverer til det offentlige eller ikke. Norge anser derfor ikke en egen bestemmelse i lov om offentlige anskaffelser om hensyn til likestilling mellom kjønnene, som et egnet virkemiddel.

Punkt 31. *Samtidig som komiteen anerkjenner at støttetiltakene til samekvinner i forbindelse med sosial- og helsetjenester er blitt utvidet, er komiteen bekymret for at samekvinner fortsatt rammes av flere former for diskriminering, herunder vanskeligheter med å få tilgang til forsvarlig helsepleie, blant annet på grunn av mangelfulle tjenester for samekvinner som bor utenfor det som er definert som samisk område. Komiteen er også bekymret over foruroligende funn knyttet til frivillige samtaler og undersøkelser som kommunene tilbyr under handlingsplanen for bekjempelse av kvinnelig kjønnslemlestelse 2008-2011, som kan føre til ytterligere stigmatisering av etniske minoritetsmiljøer, samtidig som det er uklart hvilken virkning disse tiltakene har når det gjelder å redusere dette fenomenets omfang.*

Sametinget og Justis- og beredskapsdepartementet samarbeider om et prosjekt der hensikten er å framstille bedre kunnskap om vold i nære relasjoner i samiske miljøer. Denne kunnskapen skal danne grunnlag for politikkutvikling på området.

Formålet med prosjektet er å kartlegge hvilke faktorer i samiske samfunn som påvirker forekomst og utøvelse av vold i nære relasjoner, samt hvordan avdekking, forebyggende tiltak og hjelpetiltak kan tilrettelegges best mulig for den samiske befolkningen.

Oppdraget er gitt Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) gjennom oppdragsbrev for 2014. Sametinget og Justis- og beredskapsdepartementet samfinansierer prosjektet.

Sametinget har det overordnede ansvaret for samisk helse- og omsorgspolitikktutforming og er den mest sentrale premissleverandør ovenfor norske myndigheter i utviklingen av et likeverdig tilbud til det samiske folket. I tilretteleggingen av tjenesten har Sametinget en koordinerende og pådrivende rolle overfor de sentrale myndigheter. Samiske pasienter, uavhengig av kjønn, har rettigheter gjennom nasjonale lover og internasjonale konvensjoner. Samelovens § 3-5 gir innbyggere innenfor samisk forvaltningsområde rett til å bruke samisk for å ivareta egne interesser overfor lokale og regionale offentlige helse- og omsorgsinstitusjoner, og har rett til å bli betjent på samisk dersom de ønsker det. Pasient- og

brugerrettighetsloven gir pasienter rett til informasjon, som er tilpasset mottakerens individuelle forutsetninger, som alder, modenhet, erfaring og kultur- og språkbakgrunn.

Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet (2013-2016) følger opp tidligere handlingsplaner fra 2012 og 2008-2011. Handlingsplanen koordineres av Barne-, likestillings- og familiedepartementet.

Institutt for samfunnsforskning (ISF) følgeevaluerer den gjeldende handlingsplanen. Den første delrapporten peker på strukturelle utfordringer i offentlige virksomheters organisering av arbeidet. Det gjelder implementering av handlingsplanens hovedmål om bedre samarbeid og samordning med den generelle innsatsen for å forebygge og avhjelpe vold og overgrep.³ Neste delrapport i følgeevalueringen vil se nærmere på arbeidet mot kjønnslemlestelse.

Arbeid med kjønnslemlestelse er også inkludert i JDs *Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017*, UDs *handlingsplan Like rettigheter – like muligheter (2013-2015)*, *Veilederen for norsk innsats for seksuell og reproduktiv helse og rettigheter (2013)* og i *Stortingsmeldingen om global helse (2012)*.

Helsedirektoratet forvalter tilskuddordningen som har til formål å forebygge kjønnslemlestelse gjennom tilrettelagt og styrket informasjon om forbud mot kjønnslemlestelse, helsekonsekvenser og helsehjelp gjennom brukermedvirkning og forebyggende arbeid i berørte miljøer.

Nasjonal kompetanseenhet for minoritetshelse (NAKMI) har påbegynt et forskningsprosjekt om "Selvrapportert forekomst av kvinnelig kjønnslemlestelse og holdninger til forebygging blant unge somaliere i Oslo". Prosjektet er planlagt slutført i 2017.

Punkt 32. Komiteen anmoder statsparten om å:

(a) *Sørge for at alle samekvinner får tilgang til forsvarlige sosial- og helsetjenester, herunder tjenester for mental helse;*

In a minority health perspective, both language and cultural aspects of communication are challenges in regard to the de facto access to health services.

Det er behov for flere helsepersonell som snakker samisk og som har en samisk kulturforståelse. Kommunen og helseforetaket har en plikt til å tilby den enkelte forsvarlig helse- og omsorgstjenester. Dersom tolk er nødvendig for å kunne oppfylle denne plikten, skal tolk benyttes.

The state owned hospitals and the municipalities are instructed to use qualified interpretation services. The Directorate of Health have made a guideline for health personnel The hospitals have also been instructed to implement measures to ensure that linguistic and cultural background does not prevent patients from getting adequate help.

I noen sykehus er helsepersonell pålagt å ha kurs i samisk språk og kulturforståelse. Noen kommuner har utarbeidet en enkel ordbok til bruk i omsorgstjenesten. Denne har vist seg å være nyttig i arbeidet med eldre brukere som kun snakker samisk.

The Directorate of Health will implement measures to strengthen the language and cultural competence among personnel in the health services. There are some sami centers laying in districts

³Bredal & Lidén (2015)

with small sami populations, e.g. Vadiobaiki near Narvik, Arran in Tysfjord / near Bodø (Aja og Giella). These centers are important to provide knowledge about the sami culture and language to the majority people and especially to health staff. The Ministry of Children, Equality and and social Inclusion has established a public committee which have made a rapport called Interpretation in public services. The committee suggests a number of measures. The Government will follow up the rapport within this parliamentary period

(b) Sørge for at kjønnsperspektivet inkluderes i all politikk og alle programmer som gjelder samene; og

(c) Revurdere handlingsplanen for bekjempelse av kvinnelig kjønnslemlestelse 2008- 2011 med henblikk på å revitalisere den rollen det sivile samfunn spiller når det gjelder arbeidet for å bekjempe kvinnelig kjønnslemlestelse.

Det vises til Norges 21./22. rapport til FN om oppfølging av

rasediskrimineringskonvensjonen, svar på anbefaling nr. 15, paragraf 38 og 81.

I regjeringsplattformen fra Sundvollen er kampen mot kjønnslemlestelse omtalt som en prioritert oppgave for regjeringen. Regjeringens strategi for styrket internasjonal innsats mot kjønnslemlestelse (2014-2017), dobler støtten til sivil samfunn og internasjonale organisasjoner som jobber mot kjønnslemlestelse (fra 25 til 50 mill. kr.). Denne strategien styrker koblingen mellom innsats i Norge og internasjonalt. Deler av det norske diasporamiljøet har røtter fra noen av de mest berørte landene hva gjelder kjønnslemlestelse. Mange med opprinnelse fra disse landene er sterkt engasjert, og har både innsats i Norge rettet mot diaspora miljøer men også i opprinnelsesland.

Den gjeldende Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet (2013-2016) følgeevalueres og andre delrapport høsten 2016 skal omhandle arbeidet mot kjønnslemlestelse. Gjennom tiltak i handlingsplanen vurderes det hvordan man kan nå aktuelle grupper med god og korrekt informasjon i arbeidet mot kjønnslemlestelse. Kunnskap og erfaringer fra tidligere arbeid skal legges til grunn for vurderingene. Barne-, likestillings og inkluderingsministeren har holdt et innspillsmøte med relevante aktører og sivil samfunn, for å få innspill om hvordan styrke arbeidet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse.

Punkt 33. Samtidig som komiteen tar til etterretning at det er utarbeidet en lov som «forbyr diskriminering på grunnlag av seksuell legning og kjønnsidentitet», og som vil bli lagt fram for Stortinget i 2013, samt opprettelsen av kunnskapssenteret for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i 2011, er komiteen bekymret for diskrimineringen av lesbiske, bifile, transseksuelle og interseksuelle kvinner i statspartens helsevesen.

Punkt 34. Komiteen anmoder statsparten om å: (a) Øke takten i arbeidet med å vedta ovennevnte relevante lovgivning for å forhindre diskriminering i helsevesenet; og (b) Sørge for egnet opplæring av helsearbeidere, for å unngå misbruk og dårlig behandling av slike kvinner. Særlig sårbare grupper av kvinner

Lov om forbud mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (diskrimineringsloven om seksuell orientering) trådte i kraft 01.01.2014. Lovens formål er å fremme likestilling uavhengig av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Likestilling innebærer her likeverd, like muligheter og rettigheter, tilgjengelighet og tilrettelegging. Loven gjelder på alle områder i samfunnet, med unntak av familieliv og andre rent personlige forhold og den forplikter offentlige myndigheter til aktivt å arbeide for likestilling uavhengig av seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk.

For første gang siden 1999 ble levekår blant lesbiske, homofile og bifile (lhb-personer) kartlagt i Norge. I tillegg er det gjennomført en holdningsundersøkelse. Prosjektet er gjennomført av Uni Helse på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets (Bufdir) ved LHBT-senteret. Den viser at viser en betydelig andel lesbiske, homofile og bifile tegn på marginalisering i form av større helseproblemer, mindre tilfredshet med livet, flere negative

erfaringer på arbeidsplass og studiested, samt mindre åpenhet om sin seksuelle orientering. Det er imidlertid store forskjeller mellom gruppene: Lesbiske kommer gjennomgående bedre ut i levekårsundersøkelser, på noen områder bedre enn heterofile kvinner, mens utfordringene er større for bifile. Bifile skiller seg negativt ut når det gjelder blant annet åpenhet på arbeidsplassen, psykisk helse, selvmordsforsøk, ensomhet og tilfredshet med livet. Ny forskning har avdekket at lesbiske og bifile kvinner har også har noen ekstra utfordringer med tanke på helse

Regjeringen besluttet i juni i år å utarbeide en ny handlingsplan for lhbt-feltet for å følge opp utfordringene som ble avdekket gjennom levkårsundersøkelsen. Den nye planen vil som utgangspunkt ha tre innsatsområder: trygge nærmiljøer og offentlige rom, likeverdige offentlige tjenester og bedre livskvalitet for særlig utsatte grupper.

Helse- og omsorgsdepartementet sendte i juni på høring lovforslag om endring av juridisk kjønn. Forslaget innebærer bl.a. at dagens krav om medisinsk behandling, herunder sterilisering, for å få endret juridisk kjønn fjernes. Departementet foreslår at juridisk kjønn kan endres etter personens eget ønske fra fylte 16 år, uten krav til refleksjonstid. Personer mellom 7 og 16 år kan etter forslaget søke om endring av juridisk kjønn sammen med den eller de som har foreldreansvaret. Dersom barnet har to med felles foreldreansvar og en av disse ikke ønsker å søke om endring, vil det mest forsvarlige være at barnet venter til fylte 16 år før endring kan finne sted.

Departementet foreslår også at det juridiske kjønn for barn under 7 år kun skal endres dersom barnet har en medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling. Foreldrene kan søke på vegne av barnet. Barnets tilstand må dokumenteres av helsepersonell. Søknader om endring av juridisk kjønn skal behandles av skattekontoret. Skattekontorets vedtak skal kunne påklages til Fylkesmannen i Oslo og Akershus.

Når en person har endret juridisk kjønn, skal som hovedregel det nye kjønn legges til grunn ved anvendelsen av regler i andre lover og forskrifter der kjønn er av betydning.

I tillegg har departementet sendt på høring anbefalinger om styrking av helsetilbudet som en ekspertgruppe har utarbeidet i en rapport overlevert departementet primo april i år. Rapporten inneholder også en egen del om vilkår for endring av juridisk kjønn som har dannet utgangspunktet for departementets lovforslag.

Punkt 35. *Komiteen er bekymret for svakerestilte grupper av kvinner, som kvinner med nedsatt funksjonsevne, kvinner i etniske miljøer og minoritetsmiljøer og migrantkvinner, som kan være mer sårbare for ulike former av diskriminering når det gjelder utdanning, helse, sosial og politisk deltakelse og sysselsetting. Komiteen er bekymret over at kravene i nasjonal lovgivning for at utenlandske kvinner skal kunne få oppholdstillatelse, som for eksempel bevis på minst tre års ekteskap eller problemer med sosial integrasjon i opprinnelseslandet, kan utgjøre et problem for kvinnelige voldsofre når de skal søke om eller fornye oppholds- eller asyltillatelsen og kan forhindre at de kommer seg ut av forhold med misbruk og søker hjelp. Komiteen tar til etterretning de vanskelighetene som enkelte lesbiske og transseksuelle asylsøkere har opplevd på grunn av den snevre definisjonen på kjønnsbasert forfølgelse somrelevant asylgrunnlag, slik det er bekreftet av statsparten.*

Kvinner med nedsatt funksjonsevne har lavere yrkesdeltakelse enn den kvinnelige befolkningen generelt (43,5 prosent 15-64 år) men har i motsetning til menn med nedsatt funksjonsevne økt siden 2009. Vi viser her også til omtale under artikkel 11(e) i Kvinnekonvensjonen. Andelen sysselsatte innvandrerkvinner fra Asia og Afrika er lavere i dag enn i 2009 og sysselsettingsraten for innvandrerkvinner fra Afrika ligger nå kun på 37,5 prosent.

Regjeringen har flere tiltak for å hjelpe flere innvandrere i jobb. Kvinner og menn som har innvandret og som har lovlig opphold i landet, har rett til en behovs- eller

arbeidsevnevurdering i regi av NAV, på lik linje med andre. Behovsvurderingen danner grunnlag for eventuell tildeling av tiltak. Hvilke type tiltak som tilbys, er blant annet avhengig av hva slags bistand den enkelte trenger for å komme i arbeid. Ledige innvandrere fra land utenfor EØS-området skal prioriteres ved tildeling av arbeidsmarkedstiltak. Innvandrerkvinner deltar i større grad på tiltak enn innvandrer menn og også i større grad enn norskfødte kvinner. Evalueringer viser at innvandreres jobbsjanser øker av å delta på tiltakene *tidsbegrenset lønnstilskudd* og *AMO-kurs*. Mange av disse kursene inneholder også arbeidsrettet norskopplæring.

Vi har merket oss komiteens bekymring for gifte kvinner utsatt for mishandling og kravet om tre års botid for å få fortsatt opphold (rett til permanent oppholdstillatelse). Vi bemerker at nasjonal lovgiving innebærer at personer som er gitt oppholdstillatelse som ektefelle eller samboer til en person bosatt i Norge, som hovedregel må returnere til hjemlandet, dersom samlivet opphører før utlendingen har fått permanent oppholdstillatelse i Norge. Dersom det er grunn til å tro at ektefellen/samboeren (eller ev. barn) har blitt mishandlet under samlivet, skal det imidlertid etter søknad gis tillatelse til fortsatt opphold på selvstendig grunnlag. Terskelen for å få oppholdstillatelse er generelt lav i slike saker, og det stilles ikke krav til ekteskapets/samboerskapets lengde. Det stilles heller ikke krav om årsakssammenheng mellom mishandlingen og samlivsbruddet, og det er uten betydning hvem av partene som har tatt initiativ til samlivsbruddet.

Et forslag om å heve botidskravet for permanent oppholdstillatelse fra tre til fem år ble sendt på høring våren 2015. I den forbindelse ba departementet særskilt om innspill knyttet konsekvenser av et hevet botidskrav for personer som utsettes for mishandling i samlivsforholdet. JD har mottatt mange innspill knyttet til problemstillingen, bl.a. om at det er behov for mer rettighetsinformasjon og om at det er behov for å foreta en gjennomgang av praktiseringen av mishandlingsbestemmelsen. Høringsforslaget er til oppfølging i departementet.

Punkt 36. Komiteen anmoder statsparten om å:

(a) Treffe effektive tiltak for å avskaffe diskrimineringen mot kvinner som tilhører etniske miljøer og minoritetsmiljøer og migrantkvinner, uavhengig av opprinnelsesland, både i samfunnet som sådant og i deres egne miljøer;

Regjeringen vurderer å utvide 3 og 5-årsfristen for å fullføre opplæringen i norsk og samfunnskunnskap for kvinner som er i fødselspermisjon.

Buudir har på oppdrag fra BLD opprettet et forum om etnisk diskriminering. Deltakerne i forumet er direktorater på sentrale samfunnsområder som arbeid, helse, utdanning, integrering og politi, samt LDO og KMD. Hensikten med forumet er primært erfarings- og kunnskapsutveksling om arbeid med likestilling og ikke-diskriminering på fag- og tjenesteområdene. Målet er økt kunnskap om temaet og bedre arbeid med de ulike utfordringene. Forumet vil se etnisitet i sammenheng med de øvrige diskrimineringsgrunnlagene. Forumet hadde sitt første møte i høst.

(b) Treffe proaktive tiltak, blant annet ved å utvikle målrettede programmer og strategier, for å øke kunnskapen om og tilgangen til utdanning, helse- og sosialtjenester, rettshjelp, opplæring og sysselsetting blant kvinner som tilhører etniske miljøer og minoritetsmiljøer og migrantkvinner;

Regjeringen skal utvikle en ny og helhetlig politikk for voksne som står i fare for å falle utenfor arbeidslivet eller som har falt ut. Dette arbeidet skal legges fram i en melding til Stortinget, "Livslang læring og utenforskap", i løpet av 2015. Regjeringens mål er å bidra til at den enkelte

får kompetanse og grunnleggende ferdigheter som kan danne grunnlag for en stabil og varig tilknytning til arbeidslivet. Gruppen med voksne som står i fare for å falle utenfor arbeidslivet eller som har falt ut, er sammensatt og består av både kvinner og menn. Målgruppen er unge voksne som verken er i jobb eller i videregående opplæring og personer som har for svak utdanning, svake grunnleggende ferdigheter og/ eller manglende norskferdigheter til å få innpass i eller takle krav i arbeidslivet. Innvandrere som ikke får godkjent sin kompetanse er også en målgruppe.

Viser til "Provisions og legal information to women with immigrant background." (korrekt referanse kommer)

All people residing in Norway are granted equal access to health services, regardless of gender or ethnic background. This is regulated in the Patients Rights Act from 1999. Women are entitled to prenatal care and midwifery, regardless of residence status. Special women groups for minority women have been established under the auspices of a number of healthcare institutions in Norway. Seminars on nutrition for immigrant women are established. There are published brochures in multiple languages about mental health. Helse- og omsorgsdepartementet har utarbeidet en innvandrers helsestrategi 2013 – 2017 som peker på de ulike helseutfordringer i enkelte innvandrergrepper. Tiltak i denne som er fulgt opp er:

- Styrking av helsestasjons- og skolehelsetjenesten (retter seg særlig mot kvinner og barn)
- Økning av bevilgningen til NAKMI (Norwegian Center for Minority Health Research) med formål å søke kapasiteten til opplæring av helsepersonell
- Styrking av Diabetesforbundets arbeide rettet mot innvandrere
- For å forhindre sen utredning og forsinket diagnose av brystkreft hos innvandrerkvinner skal Helsedirektoratet i samarbeid med Kreftforeningen, berørte grupper og fagmiljø, se på ulike informasjonstiltak for å nå innvandrerkvinner tidligere enn i dag. Dette arbeidet er i gang.

(c) Følge opp og nøye overvåke effekten av lovgivning og politikk på kvinner som tilhører etniske miljøer og minoritetsmiljøer og migrantkvinner, med henblikk på å treffe korrigerende tiltak som faktisk oppfyller de behovene disse kvinnene har; og

SSB følger tidligere deltakere i introduksjonsordningen på oppdrag fra BLD. SSBs statistikk viser at det er store forskjeller mellom kvinner og menn. Regjeringen har igangsatt en evaluering av ordningene i introduksjonsloven. For å bidra til en bedre individuell tilrettelegging av kvalifiseringsarbeidet i kommune skal evalueringen blant annet gi økt kunnskap om hva som gir gode resultater i kommunens arbeid. Evalueringen skal også komme med forslag og anbefalinger for å styrke og videreutvikle kvalifiseringen av nyankomne innvandrere i årene fremover. Grunnet de store forskjellene i resultatene mellom menn og kvinners overgang til arbeid og/ eller utdanning, skal anbefalingene ta høyde for kjønnsforskjeller der det er relevant.

(d) Treffe konkrete tiltak for å løse de vanskelighetene som lesbiske og transseksuelle asylsøkere opplever. Ekteskap og familieforhold

Kjønnsrelatert forfølgelse, herunder forfølgelse av lesbiske og transpersoner, er en relevant faktor ved behandlingen av asylsaker etter norsk praksis. Dette er uttrykkelig fastsatt i utlendingsloven § 29 annet ledd bokstav f, som sier at forfølgelse kan ta form av «handlinger som er særskilt rettet mot kjønn». Lovbestemmelsen kodifiserte tidligere praksis og trådte i kraft 1. januar 2010. De siste årene har det vært særlig oppmerksomhet rettet mot utlendingsmyndighetenes behandling av asylsøknader fra LHBTI-personer (lesbiske,

homofile, bifile, trans- og intersexpersoner). Retningslinjene for behandling av asylsøknader hvor kjønnsrelatert forfølgelse er aktuelt, ble tydeliggjort og oppdatert av Justis- og beredskapsdepartementet 29. juni 2012 (se rundskriv G-08/2012). Her fremgår det bl.a. at LHBTI-personer anses å tilhøre en spesiell sosial gruppe i flyktningkonvensjonens forstand.

Høyesterett avsa 29. mars 2012 en dom hvori det angis en asylrettslig metode for hvordan asylsøknader fra LHBTI-personer skal vurderes. Metoden er i overensstemmelse med en tolkningsmetode fastlagt i en britisk høyesterettsdom av 7. juli 2010 (*HJ (Iran) og HT (Cameroon) v Secretary of State for the Home Department (UKSC 31)*). Departementet instruerte Utlendingsdirektoratet (UDI) 29. juni 2012 om å følge denne tolkningsmetoden (se rundskriv GI-07/2012). Metoden følges i dag også av klageinstansen Utlendingsnemnda (UNE), som behandler klager over UDIs asylavslag.

Regjeringen Solberg initierte i 2014 en utredning av praksis i asylsaker basert på religion eller tilhørighet til sosial gruppe (seksuell legning), og en sammenligning av praksis med UNHCRs anbefalinger og EUs statusdirektiv. Utredningen forelå 3. mars 2015, og den viser at norsk praksis i all hovedsak er i samsvar med UNHCRs retningslinjer og dommer fra EU-domstolen. Anbefalingene går fortrinnsvis på en tydeliggjøring av praksis og endringer for å bedre saksbehandlingsrutiner. Rapporten konkluderer *ikke* med at asylsaker feilaktig er avslått. Funn og anbefalinger vurderes og følges for tiden opp i UDI og UNE.

Alle som søker om beskyttelse i Norge får tilbud om innkvartering. Asylmottakene skal ivareta beboernes behov for trygghet og sikkerhet. Mottaket skal så langt mulig sørge for at beboere med særskilte behov har en tilpasset boløsning, og dette gjelder særlig for utsatte grupper, herunder kvinner. Det gjelder ikke særskilte krav til tilbudet for LHBTI-personer i mottak.

Beboere i asylmottak deltar i informasjonsprogram som tar opp en rekke ulike tema. Seksuell legning og forhold for LHBTI-personer er spørsmål som er inkludert både i informasjonsprogram for voksne og et eget program for barn og unge.»

Punkt 37. *Komiteen er bekymret over at statspartens nåværende lovgivning om skifte ved skilsmisse (Ekteskapsloven) ikke i tilstrekkelig grad tar hensyn til de kjønnsbaserte økonomiske forskjellene mellom ektefeller som skyldes tradisjonelle arbeids- og familiemønstre. Disse forskjellene fører ofte til at menns humankapital og inntjeningspotensiale øker, mens kvinner kan oppleve det motsatte, slik at det blant ektefeller i dag ikke er en rettferdig fordeling av de økonomiske følgene av ekteskap og skilsmisse. Konkret er komiteen bekymret over at begrepet felleseie ikke dekker immaterielle eiendeler som pensjonsrettigheter. Komiteen er videre bekymret for at verken lovgivning eller rettspraksis tar opp spørsmålet om fordeling av fremtidig inntjeningssevne eller humankapital for å rette opp mulige kjønnsbaserte økonomiske forskjeller mellom ektefeller. Komiteen hilser velkommen to Høyesterettsdommer i 2011 (HR- 2011-1739 og HR-2011-1740), men er bekymret for at kvinner som er samboere fortsatt ikke har noen økonomiske rettigheter og vern når slike forhold går i oppløsning.*

Det er for tiden ikke arbeid på gang vedrørende spørsmålet om deling av pensjonsrettigheter ved skilsmisse. Vi kan for øvrig tilføye at de høyesterettsdommene det henvises til i rapporten omhandler andre forhold enn pensjon, dvs. krav om økonomisk vederlag etter opphør av samboerforhold, hhv. med bakgrunn i avtaleloven § 36 og alminnelige berikelses- og restitusjonsprinsipper.

Punkt 38. *Komiteen anmoder statsparten om å: (a) Sørge for at begrepet felleseie utvides til å omfatte immaterielle eiendeler, herunder pensjonsrettigheter og forsikringsytelser og andre karrieregoder og at felleseiet deles likt uavhengig av hvilket bidrag den enkelte ektefelle har kommet med, og om nødvendig treffer*

ytterligere juridiske tiltak for å kompensere for ulik fordeling til kvinner i ulønnet arbeid; (b) Forske på de økonomiske konsekvensene av skilsmisse for begge ektefeller, ved å fokusere spesielt på styrkingen av humankapital og inntjeningspotensiale som mannlige ektefeller oppnår gjennom sitt fulltids- og uavbrutte karrieremønster, og inkludere resultatet av denne forskningen i den neste periodiske rapporten; og (c) Treffe de juridiske tiltak som er nødvendige for å garantere kvinner i samboerskap samme økonomiske vern som gifte kvinner, gjennom å anerkjenne deres rettigheter til de eiendeler som akkumuleres under samboerskapet, i tråd med komiteens generelle anbefaling 21 (1994) om likestilling i ekteskap og familieforhold. Beijing-erklæringen og handlingsplattformen

-

Punkt 39. *Komiteen anmoder statsparten innstendig om å utnytte Beijing-erklæringen og handlingsplattformen fullt ut når den skal oppfylle sine forpliktelser i henhold til konvensjonen, fordi disse instrumentene styrker konvensjonens bestemmelser, og pålegger statsparten å inkludere informasjon om dette i sin neste periodiske rapport. Tusenårsmålene for utvikling*

Handlingsplanen og plattformen fra den fjerde kvinnekongressen i Beijing 1995, Beijing Platform for Action, er et politisk forpliktende referansedokument for arbeidet med likestilling i Norge, og som det er referert til i likestillingsmeldingen lagt fram høsten 2015. Norge har forpliktet seg til å rapportere hvert femte år. Norges siste statusrapport ble oversendt FN våren 2014.

Punkt 40. *Komiteen understreker at en fullstendig og virksom gjennomføring av konvensjonen er nødvendig for å nå tusenårsmålene for utvikling. Komiteen oppfordrer til å innarbeide kjønnsperspektivet og en uttrykkelig henvisning til bestemmelsene i konvensjonen i alt det arbeidet som gjøres for å nå tusenårsmålene og pålegger statsparten å inkludere informasjon om dette i sin neste periodiske rapport. Distribusjon*

Likestilling og kvinners rettigheter er en viktig prioritering i norsk utviklingspolitikk. I dette inngår at kjønnsperspektivet skal integreres i alle satsinger, inkludert i arbeidet med å støtte utviklingslands oppnåelse av Tusenårsmålene. Det er konkretisert på prosjekt og programnivå ved at likestilling har status som tverrgående tema. Norge har i tillegg som mål at bistanden skal være rettighetsbasert. Meld. St.10 (2014-2015) om menneskerettighetene i Norges utenriks- og utviklingspolitikk vektlegger denne prioriteringen ytterligere, inkludert mht. kvinners rettigheter som er reflektert gjennomgående i de tematiske kapitler samt i et eget kapittel viet likestilling og kvinners rettigheter. En egen veileder for iverksetting av rettighetsbasert utviklingssamarbeid er under utarbeidelse. Rettighetsdimensjonen skal også systematisk integreres i ordningsregelverk («Grant Scheme Rules»).

En egen handlingsplan for kvinners rettigheter og utvikling for perioden 2013 -2015 har som motto: «Like rettigheter – like muligheter». CEDAW står sentralt i planen og komiteens anbefalinger framholdes som et godt utgangspunkt for arbeidet med likestilling i det enkelte land. Planen omfatter så vel utviklings- som utenrikspolitikken.

Statsminister Erna Solberg har som medleder («co-chair») av FN generalsekretærs pådrivergruppe for oppnåelse av Tusenårsmålene («MDG Advocacy Group») arbeidet for global anerkjennelse av likestillingens betydning for å oppnå Tusenårsmålene, med særlig vekt på jenters rett til utdanning (MDG 2 og 3). Norge har økt den finansielle støtten til jenters utdanning betydelig de siste årene. Norge er videre en av de største giverne til UN Women og har i tillegg en egen budsjettlinje for likestilling og kvinners rettigheter (330 mill NOK.) Kvinners rett til helse, særlig mødrehelse (MDG 5), er en annen viktig norsk prioritering, politisk og finansielt, med vekt på tilgang til tjenester for prevensjonsmidler, trygg fødselsomsorg, lovlig og trygg abort samt seksualundervisning. Norge har også støttet tiltak rettet inn mot menn og religiøst motiverte ledere for å øke forståelse for og oppslutning om likestilling.

Kjønnsperspektivet er også inkludert i Norges arbeid med MDG 6 (bekjempelse av smittsomme sykdommer), herunder i Norges politikk i de styrende organer for Det globale fondet for bekjempelse av aids, malaria og tuberkulose (GFATM), UNAIDS, GAVI og WHO, med vekt på viktigheten av ikke-diskriminering på noe grunnlag, herunder av kvinner og andre sårbare grupper.

Norge har for øvrig engasjert seg sterkt i arbeidet for å sikre at likestilling og kvinners rettigheter innarbeides i etterfølgeragendaen til Tusenårsmålene: 2030 agendaen for bærekraftig utvikling.

Punkt 41. *Komiteen pålegger en bred distribusjon av de foreliggende konklusjoner og anbefalinger i Norge for å gjøre befolkningen, statsansatte, politikere, parlamentarikere og kvinne- og menneskerettighetsorganisasjoner klar over hvilke steg som er tatt for å sikre kvinners likestilling både de jure og de facto og hvilke ytterligere steg som er nødvendige i så måte. Komiteen pålegger videre statsparten å gjøre lett tilgjengelig for allmenheten, spesielt til kvinne- og menneskerettighetsorganisasjoner, av komiteens generelle anbefalinger, Beijing-erklæringen og handlingsplattformen og utfallet av Generalforsamlingens tjuetredje spesialsesjon om «Kvinner 2000: likestilling mellom kjønnene, utvikling og fred for det tjuelførste århundre». Ratifikasjon av andre traktater*

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet oversatte komiteens konklusjoner i 2012 og publiserte de på departementets nettside. Konklusjonene ble distribuert til samtlige departementer og andre relevante aktører. Sivilt samfunn ble innkalt til et møte om oppfølgingsarbeidet.

Punkt 42. *Komiteen noterer seg at Norges tiltredelse til alle de ni overordnede internasjonale menneskerettighetsinstrumentene ville styrke kvinners muligheter til å få oppfylt sine menneskerettigheter og grunnleggende friheter på alle områder i livet. Komiteen oppfordrer derfor Norge til å vurdere ratifikasjon av de traktater som landet ennå ikke er part i, dvs. Den internasjonale konvensjonen om beskyttelse av alle personer mot tvungen forsvinning, Den internasjonale konvensjonen om beskyttelse av rettighetene til alle migrantarbeidere og deres familiemedlemmer og Konvensjonen om funksjonshemmede rettigheter. Oppfølging av konklusjonene og anbefalingene*

Norge ratifiserte konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne i 2013 og avga sin første rapport i 2015. Angående konvensjonen om fremmedarbeideres rettigheter så har Norge, i likhet med øvrige vestlige land, ikke til hensikt å ratifisere den. Følgende svar foreslås (identisk med våre svar til andre traktatorganer i samme sak): “Norway decided in 2002 not to ratify the UN Convention on the Protection of the Rights of Migrant Workers and the Members of their Families. Norway has ratified all the key human rights instruments and the ILO core conventions on workers’ rights. These also apply to foreign national residents in Norway. Norway gives high priority to efforts to improve labour standards, which are also crucial in the context of migrants’ rights.”

Angående konvensjonen om tvungne forsvinninger så foreslås følgende svar (også identisk med svar til andre traktatorganer): «Norway has signed the International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance. Existing provisions of the Norwegian Penal Code cover the act of enforced disappearance as defined in the Convention Article 2. However, Norway is considering whether a separate legal provision criminalizing enforced disappearance should be adopted before ratification of the Convention. Certain other issues are also still under consideration before Norway may ratify the Convention.

It is a national human rights priority to work with a view to ratifying and implementing the UN Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance.”

States Parties shall take all appropriate measures to ensure to women, on equal terms with men and without any discrimination, the opportunity to represent their Governments at the international level and to participate in the work of international organizations.

Punkt 43. *Komiteen pålegger statsparten, innen en frist på to år, å legge fram skriftlig informasjon om de tiltak som er truffet for å oppfylle anbefalingene i punkt 24 til 30 ovenfor.*

Det vises til Norges mellomrapportering av mars 2014 med svar på punkt 24 og 30.

Punkt 44. *Komiteen pålegger statsparten å sikre bred deltakelse fra alle departementer og offentlige organer i utarbeidelsen av den neste rapporten, samt å sørge for samråd med et bredt spekter av kvinne- og menneskerettsorganisasjoner i den fasen.*

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet koordinerer arbeidet med å utarbeide statens 9. rapport til CEDAW. Samtlige departementer med underliggende etater bidrar til utformingen av rapporten. Det legges vekt på å ha en åpen prosess og aktørene i sivil samfunn gis mulighet til å komme med innspill både i forkant og underveis i prosessen. Det er opprettet en egen nettside om rapporteringen på regjeringens nettsider. Det er også satt av midler i 2016 til en skyggerapport til statens rapport, som organisasjoner som arbeider med likestilling og diskriminering kan søke om. Rapporten gjøres tilgjengelig både på norsk, engelsk (og samisk).

Article 2a) Basic Legislation

Vi viser til Common Core rapporten (2013) avsnitt 99-105.

Se også svar under punkt 10 ovenfor, om endringer i Grunnloven.

"Since June 2009, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women and its Optional Protocol have been incorporated into the Norwegian Human Rights Act and given precedence when in conflict with domestic law."

Article 2b) Anti-discrimination legislation

For informasjon om likestillingsloven vises det til common core dokumentet avsnitt 179-181. I 2013 vedtok Stortinget fire nye likestillings- og diskrimineringslover. Disse trådte i kraft 1. januar 2014. Likestillingsloven av 2013 er i all hovedsak en videreføring av reglene i likestillingsloven av 1978, men det ble gjort relativt omfattende lovtekniske og språklige endringer for å harmonisere likestillings- og diskrimineringslovverket.

Rettigheter ved foreldrepermisjon - I desember 2012 vedtok Stortinget en endring i likestillingsloven for å tydeliggjøre arbeidstakers rettigheter ved foreldrepermisjon. Lovendringen trådte i kraft i januar 2013. Det ble presisert at en arbeidstaker som er eller har vært i foreldrepermisjon har rett til å:

- Vende tilbake til samme, eventuelt tilsvarende, stilling,
- Nyte godt av forbedringer av arbeidsvilkårene som arbeidstakeren ellers ville vært berettiget til under fraværet og
- Fremme lønnskrav og å bli vurdert i lønnsforhandlinger på samme måte som de øvrige arbeidstakerne i virksomheten.

Denne lovbestemmelsen lovfestet det som allerede kunne utledes av forbudet mot kjønnsdiskriminering i likestillingsloven. Formålet med tydeliggjøringen gjennom en egen bestemmelse var å gjøre diskrimineringsvernet mer effektivt og slik forhindre at

arbeidstakere får svekket posisjon, svakere lønnsutvikling eller endrede vilkår i arbeidsforholdet som følge av foreldrepermisjon.

Opplysningsplikten om lønn - I likestillingsloven 2013 ble det innført en ny regel om at en arbeidstaker som har mistanke om diskriminering ved lønnsfastsettelsen, kan kreve at arbeidsgiver skriftlig opplyser om lønnsnivå og kriteriene for fastsettelsen av lønn for den eller de vedkommende sammenlikner seg med. Tilsvarende bestemmelser ble innført i de andre diskrimineringslovene, men departementet antok at en opplysningsplikt om lønn vil ha størst betydning som et virkemiddel i arbeidet for likelønn mellom kvinner og menn. Formålet med å innføre en opplysningsplikt om lønn var å bidra til større åpenhet om lønn på arbeidsplassen. Åpenhet om lønn er viktig for diskrimineringsvernets effektivitet.

I 2013 la daværende regjering fram forslag om fire nye likestillings- og diskrimineringslover - lov om forbud mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (diskrimineringsloven om seksuell orientering), lov om likestilling mellom kjønnene (likestillingsloven), lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion og livssyn (diskrimineringsloven om etnisitet) og lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven). Lovene ble vedtatt av Stortinget og trådte i kraft 1. januar 2014. Den nye likestillingsloven viderefører i all hovedsak reglene i likestillingsloven 1978. Endringene er først og fremst lovtekniske og språklige. Formålet var å harmonisere og forenkle lovverket.

Regjeringen vil styrke likestillingen og skape et bedre diskrimineringsvern for alle. Derfor vil regjeringen fremme forslag om en felles likestillings- og diskrimineringslov. Et forslag om ny felles likestillings- og diskrimineringslov ble sendt på bred høring i oktober 2015, med høringsfrist i januar 2016. Forslaget innebærer at de fire gjeldende likestillings- og diskrimineringslovene (likestillingsloven, diskrimineringsloven om etnisitet, diskriminerings- og tilgjengelighetsloven og diskrimineringsloven om seksuell orientering) erstattes av en ny, samlet lov. Formålet med en felles lov er å styrke vernet mot diskriminering. Dagens diskrimineringsvern er spredt på flere lover, og har blitt kritisert for å være fragmentert. Lovene gir også på enkelte punkter ulikt vern avhengig av diskrimineringsgrunnlag og samfunnsområde.

En felles lov vil gi et mer oversiktlig og helhetlig vern mot diskriminering uavhengig av diskrimineringsgrunnlag og samfunnsområde, og dermed et mer effektivt redskap mot diskriminering. En samlet lov vil forenkle bruken av regelverket og gjøre loven lettere tilgjengelig. I tillegg vil en felles lov legge bedre til rette for en mer likeartet håndhevings- og rettspraksis. Utgangspunktet er at alle diskrimineringsgrunnlag bør ha et like godt vern. Loven må imidlertid også ta høyde for særegenheter knyttet til enkelte diskrimineringsgrunnlag. Dette gjelder blant annet vernet mot graviditetsdiskriminering og regler om universell utforming og individuell tilrettelegging for personer med funksjonsnedsettelser.

Det er viktig at det strenge diskrimineringsvernet fremgår tydelig av lovteksten. Det foreslås derfor å tydeliggjøre at det er et særlig sterkt diskrimineringsvern i arbeidslivet og ved diskriminering på grunn av graviditet og foreldrepermisjon. Det foreslås også en egen bestemmelse for å tydeliggjøre at diskriminering på grunn av kombinasjoner av flere grunnlag (sammensatt diskriminering) er forbudt. Det skal være lett for den enkelte å se

hvilken beskyttelse man har mot å bli diskriminert og hvilke plikter man har til ikke å diskriminere.

Article 2c) National Gender Equality Machinery

Forvaltningen i Norge er organisert slik at det enkelte sektordepartement har ansvar for tjenestetilbudet og politikken rettet mot hele befolkningen. Myndigheter i ulike sektorer og på ulike forvaltningsnivåer har på sine områder samme ansvar for kvinner som for menn. Dette sektoransvarsprinsippet legger ansvaret på samme sted som virkemidlene. Det legger også til rette for at hensynet til likestilling er en del av vurderingene over alt i forvaltningen. Den enkelte myndighet skal, på sine områder, følge situasjonen og utrede konsekvenser for både kvinner og menn.

En sentral strategi i likestillingspolitikken er å integrere likestillingsperspektivet i all politikkutforming både på sentralt, regionalt og lokalt nivå.

For å følge opp sektorenes ansvar og sikre en helhetlig likestillingspolitikk har Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet et samordningsansvar. Departementet samordner og utvikler regjeringens felles likestillingspolitikk. Embetsgruppen for likestilling er departementenes faste møteplass for saker som gjelder regjeringens likestillings- og ikke-diskrimineringspolitikk. Departementet kan bidra med støtte til andre departement i deres arbeid med likestilling. Arbeid med sektorovergripende handlingsplaner og meldinger til Stortinget er eksempler på verktøy for å samordne og videreutvikle likestillingspolitikken. Departementet bidrar til å skaffe kunnskap, koordinerer departementenes arbeid og sørger for samlet rapportering på internasjonale forpliktelser.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet forvalter det nasjonale lovverket om likestilling og ikke-diskriminering. Lovverket sikrer gjennomføring av konvensjons- og direktivforpliktelser om likestilling og ikke-diskriminering i norsk rett.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet forvalter håndhevingsapparatet for likestillings- og diskrimineringslovgivningen, Likestillings- og diskrimineringsombudet og Likestillings- og diskrimineringsnemnda.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har på sitt budsjett flere tilskuddsordninger som har som formål å fremme likestilling. Det er Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet som forvalter ordningene.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet bidrar til utvikling av kunnskap om likestilling og likestillingsarbeid, og legger til rette for at utviklingen på sentrale samfunnsområder kan dokumenteres, analyseres og følges over tid. BLD finansierer en koordinatorstilling i Statistisk sentralbyrå for likestillingsrelatert statistikk. Videre har BLD bidratt til etableringen av et nasjonalt kjernemiljø for likestillingsforskning (CORE). CORE er etablert ved Institutt for samfunnsforskning og har et formalisert samarbeid med forskere ved Universitetet i Oslo. CORE skal forske på utdanning og arbeidsmarked, familie- og arbeidsliv, internasjonalisering, opinion og politikk. BLD har finansiert miljøet med fire millioner kroner årlig i en treårsperiode – 2013 til 2015. Departementet vil benytte sin opsjon og forlenge kontrakten med ett år, til og med 2016.

Diskrimineringslovgivningen håndheves av Likestillings- og diskrimineringsombudet og Likestillings- og diskrimineringsnemnda. Det vises til omtale i Norges 8. rapport, avsnitt 50 og common core dokumentet, avsnitt 212-221.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har satt i gang en større utredning av håndhevingsapparatet på likestillings- og diskrimineringsområdet. Formålet er å styrke lov håndhevingen og sikre styringen av direktoratsoppgaver.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) er regjeringens fagdirektorat på likestilling og ikke-diskriminering. Direktoratet skal bidra til å gjennomføre likestillingspolitikken. Direktoratet bidrar til å styrke kommuners og sektormyndigheters kompetanse på likestilling. Bufdir driver faglig utviklingsarbeid og forvalter flere tilskuddsordninger på likestillingsområdet.

I samspill med andre aktører skal Bufdir bidra til en helhetlig og sektorovergripende tilnærming til likestilling, og støtte opp under sektorenes selvstendige ansvar for likestillingspolitikken.

Som fagorgan for likestilling har Bufdir både oppgaver knyttet til iverksetting av gjeldende politikk og oppfølging av regjeringens handlingsplaner og tiltak. Direktoratet har oppgaver knyttet til kunnskapsutvikling, dokumentasjon og analyse. Dokumentasjon- og analysearbeidet innebærer blant annet ansvar for å drifte et forum for likestillingsdata og for nasjonal statistikk om krisesentertilbudet. Som forvaltningsorgan skal Bufdir forvalte tilskudd til familie- og likestillingspolitiske organisasjoner, tilskudd til incestsentrene og voldtektssentrene, tilskudd eller driftsstøtte til de tre likestillingssentrene i Norge og tilskudd til Reform ressurscenter for menn.

Likestillings- og diskrimineringsombudet og Likestillings- og diskrimineringsnemnda

Diskrimineringslovgivningen håndheves av Likestillings- og diskrimineringsombudet og Likestillings- og diskrimineringsnemnda. Det vises til omtale i Norges 8. rapport, avsnitt 50 og common core dokumentet, avsnitt 212-221.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har satt i gang en større utredning av håndhevingsapparatet på likestillings- og diskrimineringsområdet. Formålet er å styrke lov håndhevingen og sikre styringen av direktoratsoppgaver. Det skal utredes en modell hvor blant annet håndheving og pådriveroppgavene er skilt. Utredningen omfatter også å vurdere hvorvidt Likestillings- og diskrimineringsnemndas myndighet kan utvides slik at de gis myndighet til å fastsette oppreisning. Advokatfirmaet PricewaterhouseCoopers AS gjennomfører utredningen, som skal leveres innen 1. mars 2016.

Partnere i arbeidet for likestilling

Likestilling er et felles samfunnsansvar. Det krever innsats fra flere enn offentlige myndigheter. Aktører i det sivile samfunn, arbeidslivets parter og næringslivet, organisasjoner og forskningsmiljøer er særlig viktige. Alle har et selvstendig ansvar for å bidra aktivt til å fremme likestilling og hindre diskriminering. Det er et potensial å hente ut for norsk næringsliv i å øke kvinners deltakelse. Det offentlige har et særlig, lovpålagt ansvar for at regelverk og virkemidler legger til rette for likestilling. Regjeringen vil arbeide sammen med sivilsamfunn, næringsliv og andre aktører for å styrke likestillingen.

Kommunesektoren er sentral i arbeidet for styrket likestilling. Kommunene står for hoveddelen av de offentlige tjenestene her i landet. Innbyggerne vender seg til kommunen for

å få helsehjelp og omsorgstjenester, for barnehage og utdanning, for trygghet og for hjelp i vanskelige situasjoner. Kommunen er en stor arbeidsgiver i utdannings-, barnehage- og pleie- og omsorgssektorene. Kommunene har en stor andel kvinner i arbeidsstyrken, og spørsmål om kompetanse og arbeidstidsordninger er viktige. Kommunene er et politisk nivå med folkevalgt ledelse. Kjønnsbalanse er et tema i sammensetningen av kommunestyrene, og likestilling er tema i kommunenes valg og prioriteringer.

Fylkesmannen skal være en pådriver for at kommunene arbeider aktivt for å fremme likestilling og ikke-diskriminering. Fylkesmannsembete har embetsoppdrag, på resultatområde 48, å fremme likestilling og motvirke diskriminering. Som offentlig myndighet skal Fylkesmannen fremme likestilling knyttet bl.a. til kjønn, etnisitet, religion, funksjonsnedsettelse og seksuell orientering på de områder Fylkesmannen har lovpålagt ansvar for. Fylkesmannen skal være en pådriver for at kommunene arbeider aktivt for å fremme likestilling knyttet til ulike diskrimineringsgrunnlag i aktuell lovgivning. I oppgavene inngår å informere om lovpålagte plikter i ordinære møter med kommunene, å inkludere spørsmål om likestilling ved gjennomføring av tilsyn og gi råd og informasjon til kommuner om hvordan aktivitets- og rapporteringspliktene kan følges opp, samt være en pådriver for at kommunene integrerer et likestillingsperspektiv i sitt planarbeid.

I tillegg har Fylkesmannen oppdrag knyttet til universell utforming, på resultatområde 46. Dette omfatter å gi råd og veiledning til kommunene om hvordan universell utforming kan implementeres i planarbeid og tjenester, videreutvikle samarbeidet med fylkeskommunene for å fremme universell utforming innenfor regionen, følge opp arbeidet med universell utforming internt i embetet og eksternt innenfor regionen, spre kunnskap om virkemidler og finansierungsordninger som er knyttet til handlingsplanen og sørge for at universell utforming er kjent og blir praktisert innen egen forvaltning og ivareta prinsippene ved kjøp av varer og tjenester, samt videreutvikle fylkesmannens kompetanse på universell utforming.

Samarbeidet mellom myndighetene og arbeidslivets parter bygger på en solid tradisjon i norsk arbeidsliv og politikk. Trepартssamarbeidet er en viktig faktor for å få flere kvinner inn i arbeidsmarkedet og for å bedre mulighetene for både kvinner og menn til å kombinere arbeid og omsorg. Også fremover vil arbeidslivets parter spille en sentral rolle for å lykkes med å styrke likestilling i samfunnet.

En sterk sivil sektor er av avgjørende betydning for å sikre frihet, mangfold og maktbalanse i samfunnet. Frivillige organisasjoner har sin styrke i at de mobiliserer og bruker frivillig innsats. I likestillingsspørsmål har mange frivillige organisasjoner en lang og stolt tradisjon. Frivillige organisasjoner bidrar til at flere kommer til orde. De er en kanal der hver enkelt kan bidra og engasjere seg, både for egne rettigheter og andres. Organisasjoner som jobber med likestilling kan søke om tilskudd gjennom Bufdir.

Article 2d) Efforts by the Public Authorities to promote Gender Equality

I november 2011 la Regjeringen Stoltenberg II fram handlingsplan for likestilling mellom kjønnene, *Likestilling 2014*. Handlingsplanen ble avsluttet i 2014 og det ble utarbeidet en oppsummering av handlingsplanen og en rapport knyttet til målene og indikatorene i handlingsplanen.

Det ble i 2010 oppnevnt et utvalg av Regjeringen Stoltenberg II. De fikk i oppdrag å utrede norsk likestillingspolitikk i relasjon til livsfase, etnisitet og klasse. Utvalget la fram sin første

utredning i 2011, NOU 2011: 18 *Struktur for likestilling*. Utredningen analyserer myndighetenes virkemiddelapparatet for å fremme likestilling og kommer med klare anbefalinger til hvordan dette kan strykes. I 2012 la utvalget fram sin andre og siste utredning, NOU 2012: 15 *Politikk for likestilling*. Utredningen gir en omfattende dokumentasjon på likestillingsutfordringer i Norge knyttet til systematiske forskjeller på hvordan menn og kvinner lever i dag når det gjelder økonomi, arbeidsforhold, utdanning og hvordan de møter problemet vold. Utvalget la fram en rekke anbefalinger til hvordan staten kan jobbe for å møte disse utfordringene.

Forslag til harmonisering av diskrimineringslovgivningen ble fremmet i 2013 og ny lovgivningen som trådte i kraft per 1. januar 2014. For mer informasjon om saken se artikkel 2b) ovenfor.

I juni 2013 la regjeringen Stoltenberg II fram en stortingsmelding om likestilling Meld. St. 44 (2012-2013) *Likestilling kommer ikke av seg selv*. Meldingen ble trukket da ny regjering tiltrådte høsten 2013.

9. oktober 2015 la regjeringen fram en stortingsmelding Meld.St. 7 (2015-2015) om Likestilling i praksis – Like muligheter for kvinner og menn. Meldingen løfter de største likestillingsutfordringene i Norge i dag knyttet til vold, arbeid, utdanning, helse og næringsliv, og har et gjennomgående mannsperspektiv, samt tar opp likestillingsutfordringer for innvandrerbefolkningen. Regjeringen vil med likestillingsmeldinga legge et langsiktig perspektiv

Høsten 2015 sendte regjeringen ut på høring forslag om felles diskrimineringslov

Utredningsinstruksen er regjeringens interne instruks pålegger sektormyndighetene å utrede mulige virkninger ved statlige tiltak.

Article 2e) Measures to Prevent Discrimination by Persons, Organisations and Businesses

Det vises til kapittel 1.1.5 i Norges 7. rapport til komiteen. I likestillingsloven 1978 var det et eget unntak fra diskrimineringsforbudet for trossamfunn. I likestillingsloven 2013 er særregelen for trossamfunn opphevet. Trossamfunns adgang til å forskjellsbehandle på grunn av kjønn følger nå av den generelle bestemmelsen om lovlig forskjellsbehandling, som sier at forskjellsbehandling ikke er i strid med forbudet mot diskriminering når den har et saklig formål, er nødvendig for å oppnå formålet og det er et rimelig forhold mellom det man ønsker å oppnå og hvor inngripende forskjellsbehandlingen er for den eller de som stilles dårligere. Lovendringen innebar ingen endring i tros- og livssynssamfunnenes adgang til lovlig forskjellsbehandling.

Article 2f) Measure to Abolish Discriminatory Laws and Practices

Se informasjon gitt under artikkel 3-16, nedenfor.

Article 2g) Measures to Abolish Discriminatory Provisions in the Penal Code

Se informasjon gitt under artikkel 3-16, nedenfor.

Article 3 Gender Equality and Human Rights

Regjeringen 21. mai 2015 vedtok en frivillighetserklæring som inneholder grunnleggende prinsipper og overordnede målsettinger for regjeringens samspill med frivillig sektor.

Som en del av regjeringens strategi mot barnefattigdom (2015-2017) *Barn som lever i fattigdom* er det satt i gang tiltak som skal bidra til å bedre levekårene for barn og ungdom som vokser opp i fattigdom. Strategiens formål er todelt, og den prioriterer økt forebyggende innsats for å motvirke at fattigdom går i arv fra foreldre til barn. I tillegg inneholder strategien en rekke tiltak som skal dempe negative konsekvenser for barn og ungdom som vokser opp i fattigdom. Dette reflekteres i strategiens syv innsatsområder:

- Forebygge ved å styrke utsatte barnefamilier
- Gjennomføre utdanningsløp – barnehage og skole
- Deltakelse og inkludering – fritid, kultur og idrett
- Et godt helsetilbud til alle barn og unge
- Tilgang til arbeidslivet for ungdom og foreldre
- Forskning og statistikk
- Ansvars- og kompetansedeling – stat, kommune og frivillig sektor.

Regjeringen vil sikre rettighetene og motarbeide diskriminering av lhbt-personer gjennom ny handlingsplan. Regjeringen vil arbeide for å gi grunnleggende rettigheter for lhbt-personer og aktivt motarbeide diskriminering på grunnlag av seksuell orientering og kjønnsidentitet. Regjeringen har i sin politiske plattform et mål om å ”sikre LHBT-personers rettigheter, bidra til åpenhet og aktivt motarbeide diskriminering.”

En omfattende levekårsundersøkelse fra Uni Helse (2013) fant at det er en økende toleranse overfor lhbt personer over tid. Hovedfunnene er likevel at høyere andeler i lhbt-befolkningen enn den øvrige befolkningen rapporterer om psykiske problemer som reduserer deltakelse i sosiale aktiviteter og arbeidsliv, og en høyere andel har forsøkt selvmord. Unge lhb-personer, bifile, spesielt kvinner, og lhb-innvandrere, har en mer negativ score på flere variabler.

Norge er, og skal være, et foregangsland når det gjelder lhbt-rettigheter. Gjennom å involvere de frivillige organisasjonene på feltet skal regjeringen arbeide videre med en målrettet og systematisk innsats. Unge lhbt-personers utfordringer og behov vil være del av grunnlaget for å utvikle mål og tiltak for den videre innsatsen. Regjeringen vil utarbeide en ny handlingsplan for lhbt-politikken for perioden 2016-2019. Planen vil ta for seg innsatsområder som trygge nærmiljø og offentlige rom, likeverdige offentlige tjenester og bedre livskvalitet for særlig utsatte grupper. Med handlingsplanen vil regjeringen fortsette arbeidet med å åpne for mangfold, bekjempe hatkriminalitet og utstøting av lhbt-personer og sørge for trygghet for utsatte grupper.

Vi viser til punkt 133 i Norges 8. rapport til komiteen. Tallet på likekjønnsekteskap har vært relativt stabilt etter at ny felles ekteskapslov kom i 2009. 269 ekteskap mellom likekjønnspar ble inngått i 2014. Om lag 60 prosent av de likekjønnede ekteskapene inngås mellom kvinner. Det har vært en markant vekst i antall par med felles barn, økningen gjelder i første rekke de lesbiske parene. Likekjønnede par har tradisjonelt hatt høyere bruddrisiko enn heterofile par. Dette gjelder også for de parene som har felles barn. I 2014 ble 78 ektepar av samme kjønn separerte, og 50 ektepar av samme kjønn ble skilt. I tillegg til dette kommer 26 separasjoner og 35 skilsmisser blant par som beholdt statusen som registrerte partnere ved overgangen til ny ekteskapslov.

(Til informasjon:

Til art. 16 regner vi også med at Justisdepartementet ev. kommer med innspill om familiemigrasjon og at INA ivaretar det som gjelder handlingsplan mot tvangsekteskap.

Kvinner er en prioritert gruppe i regional- og distriktpolitikken. Det er en målsetting at minst 40 prosent av de direkte bedriftsrettede midlene fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet skal nå frem til kvinner.

Article 4.1 Special Measure to promote Gender Equality

I dag er det krav om minimum 40 prosent representasjon av hvert kjønn i bedriftsstyrene i ASA-selskaper. Bestemmelsene har vært viktige for å sikre kvinners deltakelse i sentrale deler av norsk næringsliv og har innvirket direkte på andelen kvinner i styrene i de selskapene som er omfattet av bestemmelsene. I 1993 var det tre prosent kvinner i styrene i ASA-selskapene. Andelen i dag er over 40 prosent.⁴

I AS-selskapene, som ikke er omfattet av bestemmelsene, er tilsvarende andel 18 prosent. Dette gjenspeiler andelen av AS-selskaper som har kvinner som personlige eiere. Om lag halvparten av alle AS-selskaper har bare ett styremedlem, og i 87 prosent av disse selskapene er det styremedlemmet en mann.

I selskaper med statlig eierandel var andelen kvinner blant eieroppnevnte/aksjonærvalgte styremedlemmer 46 prosent per 31. mars 2015.

Menn er også i flertall som styreledere. En undersøkelse som omfatter 247 av de største selskapene i Norge (etter omsetning) viser at ni av ti styreledere i disse selskapene er menn.⁵ Over flere år har staten hatt en klar ambisjon om flere kvinnelige styreledere i selskaper med statlig i eierandel. Dette har resultert i en større andel kvinnelige styreledere i disse selskapene, enn i øvrige norske selskaper. I selskaper med statlig eierandel var 38 prosent av styrelederne kvinner per 31. mars 2015. Regjeringen ønsker flere kvinner i styrer i alle deler av næringslivet.

Article 4.2 Protection of the Reproductive Role of Women

Vaksinen mot humant papillomavirus (HPV) ble innført som en del av barnevaksinasjonsprogrammet for jenter på 7. klassetrinn fra og med skoleåret 2009/2010. HPV-vaksinen beskytter mot de typene av HPV som er årsak til minst 70 prosent av tilfellene av livmorhalskreft. De som har ønsket vaksinen, utover det tilbudet som er gitt gratis til jenter på 7. klassetrinn, har hittil måttet selv betale for den gjennom fastlegen eller på helsestasjonen.

HPV-relatert kreft har en sosial dimensjon, i den forstand at kvinner med lav utdanning og inntekt i mindre grad får gjennomført celleprøver, kommer senere til lege etter symptomstart og i mindre grad har vilje og mulighet til å selv betale for HPV-vaksinasjon.

Regjeringen vil fra 2016, og i en periode på to år, tilby alle kvinner opp til 26 år gratis opphentingsvaksine for humant papillomavirus (HPV).

Article 5 a) Gender Roles

⁴Statistisk sentralbyrå (2014d)

⁵Halrynjo, Teigen & Nadim (2014)

Likestillingsutredningen løfter frem kjønnsstradisjonelle utdanningsvalg som en sentral utfordring for likestillingen. Kjønnsstradisjonelle utdanningsvalg bidrar til å opprettholde et kjønnsdelt arbeidsmarked, forskjeller i lønn, arbeidstid og arbeidsbelastning.

Arbeidsmarkedet i Norge er i stor grad kjønnsdelt ved at kvinner og menn har forskjellige yrker og deltar i forskjellige næringer og sektorer. Det kjønnsdelte arbeidsmarkedet bidrar til å begrense den enkeltes valgmuligheter. Fastlåste mønstre i arbeidsmarkedet fører til liten fleksibilitet og resulterer i dårlig utnyttelse av humankapitalen. Videre fører det kjønnsdelte arbeidsmarkedet til ulike karrieremuligheter for kvinner og menn.

Mange næringer er enten mannsdominerte eller kvinneedominerte. Helse- og sosialtjenestene har størst andel kvinner, over 80 prosent. I undervisningssektoren er 65 prosent av alle sysselsatte kvinner. I motsatt ende har vi næringer som transport, jord, skogbruk og fiske, industri og oljeutvinning hvor nærmere 80 prosent av de sysselsatte er menn. Også mange av yrkene er enten mannsdominerte eller kvinneedominerte. For eksempel er butikkmedarbeider, barnehage/skolefritidsassistenter, helsefagarbeidere, grunnskolelærere og sykepleiere kvinneedominerte, mens tømrere/snekkere, en gros selgere, elektrikere, bygningsingeniører, lastebil- og trailersjåfører og lagermedarbeidere/materialforvaltere er mannsdominerte. Det er enkelte tegn som tyder på en positiv utvikling i retning av redusert kjønnsdeling på det norske arbeidsmarkedet. Dette kommer til uttrykk ved at flere kvinner søker seg til tidligere mannsdominerte yrker som krever høyere utdanning. Det er liten endring for kvinner i de yrkene som krever lavere utdanning. Videre er det liten endring i menns utdannings- og yrkesvalg.

Article 5b) Joint Responsibilities for Women and Men, for Children and Families

Vi viser til avsnitt 66 i Norges åttende rapport til komiteen. Begge foreldrene er viktige omsorgspersoner i barns liv. Regjeringen vil likestille foreldrene som omsorgspersoner, med samme rettigheter. Regjeringens familiepolitikk bygger på hensynene til valgfrihet og fleksibilitet, og den enkelte familie er selv nærmest til å vurdere hvilke løsninger som passer best for dem.

Når både mor og far har opptjent rett til foreldrepenger, er en del av stønadsperioden forbeholdt far. Fedrekvoten har økt jevnlig de siste årene, fra 1. juli 2011 ble den 12 uker og fra 1. juli 2013 ble den på 14 uker. Fra sommeren 2013 ble foreldrepengerperioden tredelt, og mødrekvoten ble innført. Det er nå en kvote til hver av foreldrene og en lengre fellesperiode som foreldrene selv kan fordele. Totalt er stønadsperioden på 46 eller 56 uker etter fødsel, avhengig av dekningsgrad. I tillegg har mor rett til inntil 3 uker med foreldrepenger før fødsel. Regjeringen ønsker at foreldrene i større grad skal velge selv hvordan de vil fordele stønadsperioden, og regjeringen har derfor økt fellesperioden med åtte uker, mot at kvotene til mor og far ble noe kortere. Fedre- og mødrekvoten er i dag på 10 uker hver og fellesdelen på 26/36 uker. Fedre kan ta ut mer enn fedrekvoten, men da stilles det krav til at mor er i aktivitet som jobb eller studier.

Regjeringen sendte sommeren 2014 på høring forslag om en ny, utvidet unntaksordning for mødre- og fedrekvoten i foreldrepengerordningen. I høringsnotatet ble det foreslått å åpne opp for at flere grunner gir rett til å overføre kvoten til den andre forelderen. På den måten kan flere foreldre utnytte hele foreldrepengerperioden, selv om den ene forelderen ikke har mulighet til å ta ut hele eller deler av sin kvote. Det vil bety at barnet får være lengre hjemme sammen med en av foreldrene. Forslaget vil bli fulgt opp sammen med andre mulige

endringer og forenklinger i regelverket. Tidsløpet for dette arbeidet vil bli samordnet med et større IKT-moderniseringsprosjekt i NAV.

Fra 1. januar 2014 har alle kvinner en lovfestet rett til betalt ammefri for inntil én time på arbeidsdager med avtalt arbeidstid på 7 timer eller mer. Retten gjelder i barnets første leveår. Tidligere var denne retten avhengig av avtale med arbeidsgiver, og en del kvinner i privat sektor var uten slik rett.

Kontantstøtteordningen ble lagt om med virkning fra 1. august 2012. Ordningen ble da fjernet for toåringene og satsen ble økt for barn i alderen 13-18 måneder. Fra 1. august 2014 ble satsen økt til 6 000 kroner og aldersdifferensieringen ble avviklet, slik at alle ettåringene får det samme høye beløpet. Økningen i satsen gjør kontantstøtten til et mer reelt alternativ til barnehage for de familien som ønsker det.

Article 6 Violence, Trafficking in Women and Prostitution

Det vil bli lagt frem en ny handlingsplan mot menneskehandel. Anbefalingene i rapporten fra Europarådets ekspertgruppe GRETA, samt forslag til tiltak fra KOM, vil i den forbindelse bli vurdert. GRETA anbefalte særlig at Norge innfører et mer formalisert system for identifisering av ofre (National Referral Mechanism).

Stortinget har fra 2015 bevilget 15 millioner kroner til opprettelse og drift av spesialgrupper i de største politidistriktene for å etterforske menneskehandel.

Fra og med 2015 fordeler dessuten departementet inntil 10 millioner kroner til prosjekter/tiltak som kan bidra til å motvirke menneskehandel i Norge. Aktuelle prosjekt kan være:

- målrettede informasjonstiltak/kampanjer for å øke kunnskapen om menneskehandel i Norge, slik at flere ofre kan identifiseres.
- Opprettelse/utvidelse av telefontilbud for ofre.
- Bo- eller oppfølgingstilbud for ofre for menneskehandel.
- Andre prosjekter egnet til å forebygge menneskehandel eller bistå ofre.

Siden 2009 har Justis- og beredskapsdepartementet årlig fordelt 10 millioner kroner til tiltak på prostitusjonsfeltet. Midlene går til prosjekter som kan bedre situasjonen for prostituerte og hjelpe kvinner og menn ut av prostitusjon, samt redusere etterspørselen.

Forbudet mot kjøp av sex ble evaluert av en uavhengig forskningsinstitusjon i 2014. I tråd med regjeringsplattformen skal det legges frem en stortingsmelding som skal gi Stortinget et grunnlag for å føre en debatt om forbudet mot sexkjøp og om andre aktuelle utfordringer med prostitusjon.

Regjeringen har i Meld. St. 26 (2014–2015) om fremtidens primærhelsetjeneste, varslet at det i løpet av 2015 vil bli igangsatt et arbeid med å vurdere om helselovgivningen bør tydeliggjøre helse- og omsorgstjenestens ansvar for å bidra til å avdekke og avverge vold og seksuelle overgrep. Formålet er å se om lovendringer kan bidra til at kommuner og helseforetak får en klarere og mer konkretisert plikt til å bidra til at vold og seksuelle overgrep blir avdekket og avverget. Det skal vurderes om lovendringer kan bidra til at

tjenestene utvikler en kultur hvor arbeidet med å avdekke og avverge vold og seksuelle overgrep blir en mer naturlig del av det å yte helse- og omsorgstjenester.

Article 7a) Elections and Elected Bodies

I Norge har kvinner lik rett som menn til å stemme ved offentlige valg og folkeavstemninger, og kvinner er på lik linje med menn valgbare til alle folkevalgte organer.

MERK at tekst om valgresultatene for kommunestyre- og fylkestingsvalget i 2015 kommer så snart tallene er tilgjengelige fra SSB. Det samme gjelder tallene for kvinnerepresentasjon.

Article 7 b) Public Positions

Plan- og bygningsloven legger til rette for medvirkning i lokal og regional planlegging. Slik planlegging er et viktig grunnlag for utforming av sentrale funksjoner i lokalsamfunnet. Planlegging og lokal medvirkning har også en viktig funksjon som læringsarena for demokrati og medvirkning. Medvirkningsprosessene i planlegging etter plan- og bygningsloven vil ofte berøre grupper som ikke så lett kommer til uttrykk i andre beslutningsprosesser, og kvinner og barn og unges interesser vil ofte ivaretas av et slikt lokalt engasjement.

KMDs ansvar i forhold til §§ 7 b og 14 f vil være å sikre at plansystemet tar tilbørlig hensyn til at alle grupper kommer til uttrykk i plansystemet. Dette gjøres gjennom å utarbeide et relevant lovverk, og gjennom formidling og veiledning. Som ledd i dette er det utarbeidet en veileder om medvirkning. Fra nasjonalt hold jobbes det med bevisstgjøring og kompetansehevende tiltak, blant annet gjennom nettverket til Helsedirektoratet og utvikling av digitale konseptforedrag som er rettet mot planmyndigheter (via fylkene), private planleggere og sivilsamfunnet. I fylkene formidles veilederen gjennom veiledning og formidling på samlinger og konferanser. Under de skisserte lovprinsipper og konkrete bestemmelser i Plan- og bygningsloven er det opp til planmyndigheten hvordan medvirkningen skjer.

Article 7 c) Non-Governmental Organisations

Immigrants in Norway participate in voluntary activities to a relatively high degree, but often in other areas of civil society than the majority population. Generally, immigrants and their children, especially women and girls, are underrepresented as members of the traditional Norwegian NGOs.

Several immigrant organizations have established themselves as an integral part of the voluntary sector in Norway. The *Ministry of Children, Equality and Social Inclusion* provides grants to immigrant organizations and other NGOs, both local and nation-wide organizations, to contribute to participation, dialogue and interaction. The aim of such grants is to strengthen the participation locally of immigrants and their children and to facilitate access to social networks. Grants are awarded to national resource centres focusing on integration issues. Furthermore, grants are available for NGOs that provide information and guidance to new immigrants, especially to labour migrants and other immigrants that are not covered by the *Introduction Act*.

Dialogue and contact between the Government and the civil society are important elements of the policy-making and policy-implementation processes. The government will renew the dialogue with immigrants and Norwegian-born to immigrant parents. Among the new measures is an annual dialogue conference. The first conference was held in October 2014, and the second conference will be held in October 2015.

Since 2009, the Directorate of Integration and Diversity entered into binding *cooperation agreements with eight large NGOs*, the Association of NGOs in Norway, Norwegian People's Aid, the Norwegian Red Cross, Norwegian Save the Children, the Norwegian Women's Public Health Association, the Norwegian Football Federation, the Norwegian Trekking Association, the Norwegian Olympic and Paralympic Committee and Confederation of Sports (NIF) on developing and strengthening activities for girls and women in the local community, and on recruiting more members and elected officials of minority background to NGOs.

[We refer to Chapter 2.1.3 of Norway's eight report to CEDAW.] Annual grants are made for operation of family and equality organizations and for measures in this policy area. Project topics that are given particular priority include measures for strengthening gender equality efforts for women of minority background, men's roles, interaction between women and men in gender equality work, implementation of action plans from the UN Conferences on Women and other international plans and programs. Project topics that increase public interest and involvement have also been prioritized.

In 2013 Norway celebrated the Centenary of Women's Suffrage. The anniversary was celebrated throughout the year with a series of events nationwide. The Government intention was to celebrate the suffrage centenary with events throughout the country, but also internationally. The centenary committee appointed by the Government consisted of both men and women both especially from non-governmental organizations, politicians and representatives from academia and immigrant communities.

The Committee was responsible for the Government's official centenary celebration program. One of the main aims was to encourage participation from Non-Governmental Organizations. Annual grants was made available both for planning and conducting a diversity of measures and celebrations. The committee's goal was to ensure that the centenary was marked in a way that fostered engagement and generated support for important democratic principles, such as the right to vote, gender equality, participation and representation. The celebrations in 2013 was to highlight the importance of 1913 in Norway's history as well as democratic developments of the past century. An important aim was to look to the future, examining what to do in order to safeguard and enhance the Norwegian democracy.

As a preparatory step towards the celebration of the 20th anniversary for the Beijing platform, Beijing +20, Nordic Non-Governmental Organizations organized Nordic Forum Malmö June 12th to 15th 2014. As many as 20 000 men and women met in Malmö supporting the meeting's vision and slogan "New Action on Women's Right". The Norwegian Government supported Nordic Forum financially and all the Nordic Ministers of Equality participated at the closing ceremony where a final document, "Feminist Agreements and Demands" was handed over to the Ministers.

Article 8 *Representation at the international level*

The Gender Equality Act requires at least 40 per cent representation for each gender in official delegations to meetings and negotiations in international organisations. In 2015 the objective of equal representation of men and women at the level of ambassadors was almost achieved (49%). Women are close to being equally represented at the mid-, higher- and highest level on the Ministry of Foreign Affairs pay roll (57, 47, 42% respectively). Women are in the majority among Norwegian trainees at Norwegian embassies and delegations.

Article 9.1 and 2) Equal Rights to a Nationality

Det vises i tillegg til Norges 8. rapport til CEDAW, paragraf 91. Regjeringen har også fremmet et forslag for Stortinget om at statsborgerloven endres slik at det blir krav om norskkunnskaper og bestått prøver i samfunnskunnskap for å få statsborgerskap. I følge forslaget kan det gjøres unntak fra de nye kravene dersom det foreligger særskilt helsemessige eller andre tungtveiende årsaker.

Article 10a)-h Equal Rights in the Field of Education

Jentene gjør det best på skolen

Generelt har norske gutter svakere læringsutbytte enn jenter og gjør det dårligere enn jentene i de aller fleste fag. Dette har vært stabilt over tid. Det er imidlertid store forskjeller i læringsutbytte jenter i mellom, akkurat som det er gutter i mellom. Det er også store forskjeller mellom fag, tester og testformer med hensyn til hvordan kjønn slår ut på elevens resultater. Samtidig viser forskning at kjønn må sees i sammenheng med sosial bakgrunn og innvandrerbakgrunn.

I internasjonal sammenheng ser Norge ut til ha relativt store kjønnsforskjeller i jenters favør. I de internasjonale undersøkelsene leser jentene vesentlig bedre enn guttene (PISA 10. trinn, PIRLS 4. og 5. trinn). Norge har større kjønnsforskjeller enn OECD-landene sett under ett.

Gutter har høyest frafall

Om lag 76 prosent av jenter og 66 prosent av gutter som startet videregående opplæring i 2008, oppnådde studie- eller yrkeskompetanse i løpet av fem år. Gjennomføringen er spesielt lav i fag- og yrkesopplæringen, hvor bare 56 prosent av guttene har gjennomført og bestått etter fem år. Elevenes karakternivå fra grunnskolen er den faktoren som i sterkest grad påvirker hvorvidt eleven gjennomfører videregående opplæring. Barn av høyt utdannede foreldre får i gjennomsnitt bedre karakterer i grunnskolen enn barn av lavt utdannede foreldre. Skolen har en viktig oppgave i å gi alle elever samme muligheter, uavhengig av sosial bakgrunn.

Innvandrere gjennomfører videregående opplæring i mindre grad enn den øvrige befolkningen, og kjønnsforskjellene er større blant innvandrere. Blant gutter som har innvandret til Norge og begynt på et yrkesfaglig utdanningsprogram, har bare 36 prosent oppnådd yrkeskompetanse i løpet av fem år. Norskfødte med innvandrerforeldre gjennomfører videregående opplæring i større grad enn elever som selv har innvandret, men i lavere grad enn øvrige elever. Også blant norskfødte med innvandrerforeldre er frafallet høyere for gutter enn jenter.

Tidlig innsats og tiltak som skal bidra til å styrke elevenes grunnleggende ferdigheter, er viktig for å bedre læringsutbyttet, og for at flere jenter og gutter skal gjennomføre videregående opplæring. Samtidig er det behov for spesifikke tiltak mot elever med svake skoleprestasjoner og som er i risikozonen for å falle ut av et skoleløp. I rapporteringsperioden er det satt i gang en rekke ulike tiltak for å bedre elevenes læringsutbytte og øke

gjennomføring i videregående opplæring. Her kan nevnes *Ungdomstrinnsatsingen, Lærerløftet – på lag for kunnskapsskolen på 0-23 samarbeidet, Ny Giv* og *Program for bedre gjennomføring*.

Gutter og jenters utdanningsvalg

Norske jenter og gutter, kvinner og menn velger fortsatt i stor grad kjønnsstradisjonelt når det kommer til utdanning- og yrkesvalg. Særlig i fag- og yrkesopplæringen i videregående skole er dette tydelig. Her er flere utdanningsprogram dominert av ett kjønn. Innen høyere utdanning har utdanningsvalgene endret seg noe i løpet av de siste tiårene, særlig for kvinner. På universitetsnivå er flere tidligere mannsdominerte utdanninger nå kjønnsbalanserte og har i noen tilfeller en overvekt av kvinner. Samtidig har flere av høyskoleutdanningene, for eksempel innen helse og omsorg eller barnehagelærer, fortsatt et stort flertall kvinner.

Kjønnsstradisjonelle utdanningsvalg bidrar til å opprettholde et kjønnsdelt arbeidsmarked, forskjeller i lønn, arbeidstid og arbeidsbelastning. Tilbudet av arbeidskraft til de ulike delene av arbeidslivet blir ikke fleksibelt nok. For å møte etterspørselen etter arbeidskraft i helse-, pleie- og omsorgssektoren er det viktig å kunne rekruttere flere menn. Lav rekruttering til realfag som teknologi og fysikk, spesielt blant jenter, innebærer at samfunnet kan mangle nødvendig kompetanse i fremtiden.

Å bryte opp typiske forestillinger om hvilke utdannings- og yrkesvalg som passer for gutter og jenter øker mulighetene og valgfriheten for den enkelte og gir et mindre kjønnsdelt og mer fleksibelt arbeidsmarked.

Videregående opplæring

Et av hovedfunnene fra evalueringen av læreplanen Kunnskapsløftet var, som nevnt ovenfor, at den videregående opplæringen i Norge er preget av en kraftig segregering mellom gutter og jenter. Flere jenter enn gutter velger studiespesialiserende. På yrkesfag velger gutter i mye større grad Bygg og anleggsteknikk, Teknikk og industriell produksjon og Elektrofag, mens jenter velger Helse- og oppvekstfag og Design og håndverk. Til Helse- og oppvekstfag og Design og håndverk er totalt sett 85 og 88 prosent av søkerne jenter, mens jenteandelen blant søkere til Bygg og anleggsteknikk og Elektrofag er henholdsvis fire og seks prosent.

Tiltak:

Fokus på likestilling i læreplanen - endringer i kompetansemål

Kunnskapsdepartementet fastsatte fra skoleåret 2013/2014 ny læreplan i samfunnsfag og i den forbindelse ble det tatt inn kompetansemål som forsterket fokuset på kjønnslikestilling. Læreplanen har også fått nye kompetansemål som fremmer elevenes holdninger mot vold, krenkelser, vold knyttet til seksualitet og vold i nære relasjoner.

Fagene Utdanningsvalg og Arbeidslivsfag

Faget Utdanningsvalg, som ble obligatorisk i ungdomsskolen fra 2008, skal bidra til at elevene vet mer om flere yrker før de velger videre utdanning. Arbeidslivsfag på ungdomstrinnet skal gi elever som ønsker det, større mulighet til å arbeide praktisk og prøve ut interesser for yrkesfaglig opplæring. Fra 2011 ble det åpnet for at alle kommuner kan innføre arbeidslivsfaget som forsøksordning. Læreplanene i fagene er revidert, og de nye læreplanene skal gjelde fra skoleåret 2015/2016. Utdanningsvalg har kompetansemål som omfatter tematikken kjønnsstradisjonelle utdannings- og yrkesvalg. Veilederne til disse læreplanene er nå under revidering, og de vil begge ta opp temaet kjønnsutradisjonelle utdannings- og yrkesvalg.

Ny tilbudsstruktur i videregående opplæring

Gjennomføringsstatistikken viser at det å velge utradisjonelt kan føre til at ungdommer slutter, gjør omvalg og får lavere kompetanseoppnåelse.

Utdanningsdirektoratet skal gjennomgå og foreslå endringer i tilbudsstrukturen innen yrkesfaglige utdanningsprogram, i samarbeid med partene i arbeidslivet.

Kunnskapsdepartementet har bedt om at direktoratet i dette arbeidet også redegjør for hvordan kjønnsperspektivet og det å legge til rette for kjønnsutradisjonelle valg, er inkludert i arbeidet med den nye strukturen.

Høyere utdanning

Som nevnt ovenfor har norske kvinner gjennom flere tiår i økende grad valgt å ta høyere utdanning, og innenfor høyere utdanning har de i økende grad søkt seg mot mannsdominerte, og etter hvert kjønnsbalanserte, fag. Forskning finner imidlertid at menns valg endres i mindre grad, selv om det har vært en liten økning av menn i noen av de mest kvinnedominerte yrkene, for eksempel barnehagelærere og sykepleiere. Det pekes på at lønn, status og karrieremuligheter i disse yrkene gjør yrkene lite attraktive, og at det derfor ikke kan forventes at menns valg vil endre seg like mye som kvinners.

Kvinner utgjør i dag 60 prosent av studentene i høyere utdanning. Kvinneandelen er særlig dominerende innenfor helsefag og lærerutdanninger. Ved enkelte helsefag utgjør kvinneandelen godt over 80 prosent. Høsten 2014 var 86 prosent av dem som fikk tilbud om studieplass på sykepleierutdanningen kvinner. Tilsvarende er det en kjønnskjev rekruttering den andre veien, til en del teknologiske og matematisk-naturvitenskapelige fag og til humanistiske fag som historie og filosofi. Her er det fortsatt menn som dominerer, selv om utviklingen mot en bedre kjønnsbalanse har vært økende de senere årene.

Innsats for kjønnsutradisjonelle utdanningsvalg

Kjønnspoeng har vært praktisert ved opptak til høyere utdanninger med hjemmel i universitets- og høgskoleloven. De enkelte lærestedene kan søke om å få gi tilleggspoeng til det underrepresenterte kjønn der det er grunnlag for det. For eksempel gir Norges miljø- og biovitenskaplig universitet kjønnspoeng til menn som søker på dyrepleierutdanning og veterinærstudiet. Kunnskapsdepartementet oppfordrer ikke til bruk av ulike typer kjønnskvotes, fordi dette binder institusjonene til å ta opp søkere med svakere resultater til populære studier, mens søkere av det motsatte kjønn med bedre kvalifikasjoner, blir forbigått. Samtidig betyr kvoter lite dersom alle kvalifiserte søkere får tilbud om studieplass.

Små grep og nytenkning kan være viktig for å nå nye grupper av studenter. For eksempel har Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) arbeidet aktivt med modernisering av markedsføringen av sine studietilbud. Rundt år 2000 hadde NTNU dårlig søkning til enkelte studier og begynte da en diskusjon om titlene på studietilbudene. De endret for eksempel *Maskinteknikk* til *Produktutvikling og produksjon*. Etter dette økte kvinneandelen fra 21 til 33 prosent fra 2004 til 2012.

Jenter og teknologi er et samarbeid mellom NHO, Universitetet i Agder og flere andre, med mål om å øke jenteandelen i realfag på alle nivå. Gjennom samarbeidet arrangeres det blant annet årlige konferanser og opplevelsedager for jenter på ungdoms- og videregående skoler hvor rollemodeller og bedrifter inspirerer og viser hvilke muligheter som finnes innenfor realfag. Jenter og teknologi har bidratt til at antallet jenter som studerer teknologi- og ingeniørfag ved Universitetet i Agder har økt fra 128 til 395 i perioden 2005 til 2014. Barne-,

likestillings- og inkluderingsdepartementet vil bidra til å rekruttere flere jenter til realfagene gjennom Jenter og teknologi.

(10 h)

Offentlige myndigheter har en veiledningsplikt innenfor sitt sektorområde. Den generelle plikten er regulert i forvaltningsloven § 11. Veiledningsplikten inntreffer allerede ved første kontakt med forvaltningen. Forvaltningsorganet avgjør i utgangspunktet selv om veiledningen til parter og andre skal gis skriftlig eller muntlig. Det skal legges vekt på ønsket og behovet til den som skal få veiledning. Loven slår fast at forvaltningen må gi så mye veiledning at borgerne (uavhengig av kjønn) kan ivareta sine rettigheter på en effektiv måte. Plikten til å gi råd og veiledning er også regulert i særlovgivningen. I henhold til f.eks. helse- og omsorgstjenesteloven (§ 3-3) har kommunen ansvar for å gi opplysninger, råd og veiledning som kan bidra til å løse eller forebygge sykdom, skade og sosiale problemer.

Pasient- og brukerrettighetsloven gir den enkelte rett til den informasjon som er nødvendig for å få innsikt i sin helsetilstand og innholdet i helsehjelpen. Informasjonen skal gis ved bruk av tolk dersom dette er nødvendig. Loven gir den enkelte pasient rett til å medvirke ved gjennomføring av helse- og omsorgstjenester, herunder rett til å medvirke ved valg mellom tilgjengelige og forsvarlige undersøkelses- og behandlingsmetoder.

Article 11 .1 The right to social security

1. mars 2010 ble reglene for arbeidsavklaringspenger innført. Arbeidsavklaringspenger er en helserelatert ytelse som skal sikre inntekt i en periode på inntil 4 år ved nedsatt arbeidsevne på grunn av sykdom, skade eller lyte. Grunnlaget for utbetalingen er 66 prosent av tidligere inntekt. For å stimulere til arbeidsdeltakelse kan arbeidsavklaringspenger justeres i forhold til det antall timer vedkommende har vært eller kunne ha vært i inntektsgivende arbeid uten at retten til inntektssikringen tapes. På denne måten sikres inntekten for deltidsarbeidende kvinner som fortsatt har en nedsatt arbeidsevne etter utløpet av sykepengeperioden. En person som mottar reduserte arbeidsavklaringspenger og samtidig er i inntektsgivende arbeid i en deltidsstilling, og som opplever arbeidsuførhet i forhold til deltidsstillingen, vil få justert arbeidsavklaringspenger i forhold til inntektsbortfallet.

1. januar 2015 ble det innført nye regler for uføretrygd, som skal sikre inntekt til personer som har fått inntektsevnen varig nedsatt med minst halvparten på grunn av varig sykdom, skade eller lyte. Ytelsen er varig. Med ny uføretrygd skal det bli lettere og tryggere å kombinere uføretrygd og arbeid: Uføretrygda blir redusert mot arbeidsinntekt, men uten endring i uføregraden dersom arbeidsinntekten er høyere enn fribeløpet. Personer som ikke har mistet hele inntektsevnen, får en gradert uføretrygd tilsvarende den delen av inntektsevnen som er tapt. Det fastsettes en inntektsgrense for den uføretrygdede, som tilsvarer inntekt etter uførhet tillagt 40 prosent av grunnbeløpet (Per 1. mai 2015 tilsvarte ett grunnbeløp på 90 068 kr). Ved inntekt utover denne grensen, justeres uføretrygden noe ned. Hensikten er at det skal lønne seg å arbeide delvis ved siden av trygden, sammenlignet med å motta full uføretrygd. Siden kvinner i større grad enn menn uføretrygdet, kan de nye reglene for uføretrygd bidra til at flere kvinner har en mulighet til å delta i arbeidslivet og få en arbeidstilknytning, uten at dette skal gå utover trygdeutbetalingen.

On 1 June 2015, the Government received the public report “Assimilation and resistance: Norwegian policy towards Tater/Romani people from 1850 to the present”. The report was produced by a committee appointed by the Government in 2011. The committee had nine

members, two of them representing Romani people/Tater organisations. A resource group was also established, with most of the members from Romani people/Tater organisations.

The main task of the committee was to analyse the development of policies and measures directed at Romani people/Tater up to the present. Another objective was that the committee's work should help to produce a common understanding of what happened, and the effects both on individuals and on the group. A further goal for this work was to form the basis for the reconciliation process between the Romani people/Tater and wider society to continue in a positive direction.

The report describes several challenges faced by female members of the group. Amongst the subjects interviewed by the committee that produced the report, there was a "general opinion that employment is rare for Tater/Romani women". A majority of the women interviewed, however, told that they had been employed at some point. The committee suggests (on page 129) that there might be a need to "establish forums in which Romani/Tater can share their experiences and knowledge of employment".

Article 11 2b) Parental leave with pay or with comparable social benefits

Vi viser til Norges åttende rapport, avsnitt 110 og 111. I 2014 var 81 prosent av kvinner i alderen 25-54 år i arbeid, ifølge tall fra SSBs Arbeidskraftundersøkelse.

Foreldrepengeordningen er en forutsetning for kvinners deltakelse i arbeidslivet på lik linje med menn. Betalt foreldrepermisjon og barnehager bidrar til større likedeling av arbeid ute og hjemme mellom kvinner og menn. Dette har vært en viktig familiepolitisk målsetting i lang tid. Det har vært store forandringer i foreldres tidsbruk i og utenfor hjemmet de siste tiårene. Mødre bruker mer tid til yrkesarbeid og mindre til husholdsarbeid enn før, mens for fedre har endringen gått i motsatt retning. På 2000-tallet har endringene vært størst blant småbarnsfedre.²

I 2013 ble foreldrepengeperioden økt fra 47 til 49 uker med 100 prosent dekning, og fra 57 til 59 uker med 80 prosent dekning. Se mer om dette under art. 5 (b) om felles forpliktelser for mødre og fedre.

Article 12 Health

We refer Norway's seventh and eighth reports to the Committee.

The primary objective for the Norwegian health service is that users and patients shall receive an equivalent provision regardless of individual economy, social status, age, gender and ethnic background. In Norway, it is a public responsibility to provide necessary health and care services to the whole population. Health and care services are primarily to be provided in the context of the local community, and enable users to live independent lives, where each individual is able to participate in the community on the basis of his or her own abilities. Although most of the population enjoy good health and sound living conditions, there are challenges associated with social health disparities, i.e. health disparities associated with education, occupation and income categories of the population.

The life expectancy of men was 71 years in 1970 and 79.7 years in 2013. Women have increased their life expectancy from just over 77 years to 83.6 years during the same period. One could expect that such an increase in life expectancy could lead to more life years with

reduced health and quality of life, but this is not the case. For women the average is 85 % healthy life years through life, and for men it is 90 % - a marked improvement since 2005 for both sexes. The Ministry of Health and Care Services gives priority to women's health as a separate area of focus.

An article published in the Scandinavian Journal of Public Health¹ shows *inter alia* that 50 % of the Sami women participating in the study had experienced emotional, physical or sexual violence during their lives. 20 % of the female Sami participants had experienced sexual violence. 20 % of the female Sami participants under the age of 18 had also experienced sexual violence. The study concludes that "[r]egardless of gender, Sami respondents were more likely to report interpersonal violence. The prevalence of any violence was substantial in both ethnic groups and for both genders; it was highest among Sami women".

I internasjonal målestokk har norske kvinner god reproduktiv helse, og dette vurderes å ha sammenheng med høyt utdanningsnivå, kvinners status og selvbestemmelse i helsesammenheng. Mødredødeligheten i Norge er svært lav, og det er utviklet nasjonale faglige retningslinjer for svangerskap-, fødsels- og barselomsorg.

Gjennomsnittsalderen for førstegangsfødende går opp. Dette er i utgangspunktet en uheldig utvikling fordi både mor og barn, statistisk sett, er mer utsatt for komplikasjoner ved økende alder hos mor. Helsedirektoratet har arbeidet innen flere områder for å forbedre tjenestene knyttet til, og kvinnes forutsetninger for, reproduksjon. Blant tiltakene kan nevnes Veileder om kvalitetskrav til fødselsomsorgen. Høy alder før første svangerskap øker derfor behovet for assistert befruktning. Siden 2007 er over 3 prosent av barna i Norge født etter assistert befruktning. Assistert befruktning øker risikoen for tvillinger og trillinger. De siste årene er denne andelen redusert fordi det i dag er vanlig å sette inn bare ett egg. I Norge tilbys assistert befruktning til lesbiske og heterofile par. Tilgang til assistert befruktning for lesbiske par kom ved en lovendring som trådte i kraft 1. januar 2009. Bioteknologiloven stiller krav til samlivsform, og legen skal foreta en medisinsk og psykososial vurdering av paret. Assistert befruktning kan skje med parets egne kjønnsceller, eller sæd fra en donor. Eggdonasjon er ikke tillatt i Norge. Barn født etter assistert befruktning med donorsæd har rett til å få vite sædgivers identitet når barnet har fylt 18 år. Assistert befruktning reguleres i bioteknologiloven. I 2015 har det blitt igangsatt et arbeid med revidering av Retningslinjer for svangerskapsomsorgen fra 2005.

Spedbarnsdødeligheten i Norge er i dag under 3 per 1000 levende fødte. Både dødeligheten i første levemåned og hele første leveår har sunket gjennom mange tiår. Andelen dødfødsler har også gått ned og var 3,8 per 1000 fødte i 2013. Nedgangen i spedbarnsdødeligheten skyldes trolig en generell bedring i folkehelse og levekår samt god omsorg og helsefaglig kompetanse under svangerskap og fødsel. Komplikasjoner i svangerskapet, som morkakeløsning og svangerskapsforgiftning, har gått ned. I spesialisthelsetjenesten er det etablert flere kompetansetjenester som har betydning for kvinners helse, slik som kompetansetjenester for amming, for svangerskap og revmatiske sykdommer, for inkontinens og for bekkenbunnsykdommer. Det er også opprettet flere nasjonale behandlingstjenester for kvinner, for eksempel Nasjonal behandlingstjeneste for fertilitetsbevarende behandling med autologt ovarialvev, Nasjonal behandlingstjeneste for fertilitetsbevarende kirurgisk behandling av livmorhalskreft.

Helsedirektoratet har arbeidet innen flere områder for å forbedre tjenestene knyttet til, og kvinnes forutsetninger for, reproduksjon. Av de viktigste tiltakene kan nevnes

Utviklingsstrategi for jordmøtjenesten og Veileder om kvalitetskrav til fødselsomsorgen. Veilederen skal gi grunnlag for utvikling av et enda bedre og mer forutsigbart fødetilbud, med kvalitet i alle ledd. Kvalitetskravene innskjerpes og kravene til fødeinstitusjonene presiseres. Gjennomgående i veilederen er en forståelse av kvalitet som omfatter både krav til organisering, oppgave- og funksjonsfordeling, krav til kompetanse, system for oppfølging av kravene og krav til informasjon og kommunikasjon. Retningslinje for barselomsorgen – Nytt liv og trygg barseltid for familien som kom ut i 2014, omfatter i alt 41 anbefalinger om spedbarnet, moren og familien. Her er de viktigste anbefalingene for å få oppleve en god og trygg start på barseltiden. Retningslinjen omfatter anbefalinger om tiltak og effekten av disse for friske barselkvinner og barn født til termin. For kvinner og/eller nyfødte med komplikasjoner og tegn på risikoforhold vil det være behov for henvisning, oppfølging og behandling utover det som beskrives i denne retningslinjen. Retningslinjen omfatter den grunnleggende omsorgen og oppfølgingen av barselkvinner og nyfødte barn. Anbefalingene gjelder uavhengig av om barselomsorgen er et tilbud i spesialisthelsetjenesten eller den kommunale helse- og omsorgstjenesten. Retningslinjen skal bidra til et helhetlig barselforløp og ensartet nasjonal praksis. Nasjonal faglig retningslinje for svangerskapsomsorgen – Hvordan avdekke vold utkom i 2014. Retningslinjen anbefaler at helsepersonell åpner opp for temaet vold i nære relasjoner så tidlig som mulig i svangerskapet som del av etablert god klinisk praksis

De regionale helseforetakene har rapportert om økt fokus på fødsel- og svangerskapsomsorg i samarbeid med primærhelsetjenesten. Jenter og kvinner som har vært utsatt for kjønnslemlestelse, kan være utsatt for komplikasjoner i forbindelse med fødsler. Sykehusenes poliklinikker, barneavdelinger og fødeavdelinger skal gi informasjon om helseplager og andre helsemessige konsekvenser som kan følge av kjønnslemlestelse. I hver helseregion finnes en kvinneklinikk som har et spesielt ansvar for å følge opp jenter og kvinner som er utsatt for kjønnslemlestelse. Klinikken tilbyr samtale, undersøkelse, behandling og eventuelt åpnende operasjon.

De siste ti årene har aborttallene gått ned. Abortraten blant enkelte grupper kvinner med innvandrerbakgrunn er langt høyere enn i den øvrige kvinnepopulasjonen. Tilpasset informasjon og lett tilgang til prevensjon er tiltak for å få ned aborttallene. Oslo universitetssykehus og Oslo kommune driver en gratis kveldspoliklinikk for kvinner med innvandrerbakgrunn som trenger helseinformasjon, etterkontroll etter fødsel og veiledning om prevensjon og familieplanlegging.

Regjeringen har sørget for at helsesøstre og jordmødre får forskrivningsrett på all type hormonell prevensjon og kobberspiral. En utvidet rekvireringsrett for helsesøstre og jordmødre til å rekvirere alle hormonelle prevensjonsmidler til kvinner fra 16 år ble vedtatt 22. mars 2015 med ikrafttredelse fra 1. januar 2016. Tiltaket vil gjøre alle typer prevensjon lettere tilgjengelig for alle kvinner over 16 år.

Det er i dag et fåtall tenåringer som får barn. De fleste tenåringene som blir gravide, velger å ta abort. I 2013 var det 19 kvinner i alderen 15 år og yngre og 162 kvinner i alderen 16-17 år som fødte et barn. Dette utgjorde 0,3 prosent av alle fødsler. Skolehelsetjenesten og helsestasjon for ungdom er et godt besøkt tilbud for unge. Der får ungdom veiledning om

helse spørsmål som gjelder fysisk, psykisk og seksuell helse av helsepersonell.

Skolehelsetjenesten spiller en viktig rolle i seksualundervisningen mange steder. De norske myndighetene har gjennom flere år styrket skolehelsetjenesten og helsestasjonene.

Norske myndigheter vil utarbeide en samlet strategi for seksuell helse der blant annet tiltak for å forebygge uønskede svangerskap vil inngå. Strategien skal etter planen fremmes i 2016. Det skal også utarbeides en ungdomshelsestrategi.

Forskning om betydningen av svangerskap og fødsler for kvinners generelle helse har blitt finansiert av Forskningsrådet innenfor kvinnehelsesatsingen. Det har blant annet ført til at mulige komplikasjoner som følge av fødsler, som urininkontinens og lekkasje fra tarm, nå er med som tema i Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag. Dette er temaer som tidligere var lite vektlagt. Et av prosjektene som fikk støtte fra de øremerkede midlene gjennom Norges forskningsråd, er den europeiske studien om kjønnsbasert vold og barnefødsler (finansiert i perioden 2011 – 2014). Studiens mål var å se om voldtekt og annen ufrivillig seksuell omgang har negative konsekvenser for kvinner i svangerskapet, som for eksempel blødninger og innleggelser under svangerskapet, langvarige fødsler og komplikasjoner under fødsel og fødselsmetode.

Overvekt er et økende problem. Dette gjelder også kvinner med innvandrerbakgrunn. Undersøkelser har vist at over 50 prosent av tyrkiske kvinner og om lag 40 prosent av pakistanske kvinner hadde fedme. Hver fjerde gravide i Norge er overvektig, med risiko for svangerskapskomplikasjoner og fremtidige helseutfordringer for både mor og barn. Norge deltar i et EU-prosjekt der det skal utvikles gode modeller for forebygging av overvekt blant gravide.

Målrettede og kjønns spesifikke intervensjoner er viktige for å forebygge utviklingen av fedme hos kvinner med innvandrerbakgrunn. Mange av helsestasjonene har svært gode tilbud til innvandrerkvinner med egne ammegrupper, kostholdsveiledning med mer. Også frivillig sektor har mange helsefremmende tilbud til kvinner med innvandrerbakgrunn som kan tjene som gode eksempler på målrettede tiltak.

De siste årene har det vært en nedgang både i andelen av de veldig lette og de veldig tunge barna. Parallelt med dette har gjennomsnittlig fødselsvekt gått ned til det nivået man hadde på 1980-90-tallet. Gjennomsnittlig fødselsvekt var litt under 3500 gram i 2013.

Rundt en tredel av alle kvinner opplever det å føde som traumatisk, og opptil seks prosent fyller kriteriene for diagnosen posttraumatisk stressyndrom i etterkant av fødselen. De fleste fødeavdelinger i Norge har innført behandlingstilbud mot fødselsangst.

Medisinsk fødselsregister (MFR) er et landsomfattende helseregister over alle fødsler i Norge. Registeret skal bidra til å avklare årsaker til og konsekvenser av helseproblemer i forbindelse med svangerskap og fødsel, samt overvåke forekomst av medfødte misdannelser. Alle fødeinstitusjoner i Norge skal melde fødsler til MFR. Meldeskjemaet inneholder navn og fødselsnummer til barnet og foreldre, opplysninger om mors helse før og under svangerskapet, samt eventuelle komplikasjoner i svangerskapet eller ved fødselen.

Article 13a) The Right to Family Benefits

Vi viser til Norges åttende rapport til komiteen, og til tidligere rapporter. Folketrygdloven, som regulerer rettigheter til velferdsytelser i forbindelse med pensjon, sykdom, uførhet, fødsel og adopsjon, gir som hovedregel de samme rettighetene til kvinner og menn. Etter tredelingen av foreldrepengeordningen fra juli 2013, er en like lang periode av stønadperioden forbeholdt mødre og fedre. Mødre- og fedrekvoten er nå på 10 uker til hver. Fellesperioden på 26/36 uker kan foreldrene fordele mellom seg. Mødre har i tillegg rett til inntil tre uker med foreldrepenger før fødsel.

Regjeringen oppnevnte i juni 2015 et offentlig utvalg som skal gjennomgå støtten til barnefamiliene. Det er 20 år siden ordningene til barnefamiliene ble gjennomgått samlet. Regjeringen mener tiden er inne for en grundig vurdering av om ordningene er innrettet på en best mulig måte.

Article 13 (b) The Right to Bank Loans, Mortgages and other Forms of Financial Credit

Norwegian financial institutions are required to comply with the Norwegian Financial Contracts Act and Financial Institutions Act as well as regulations on bank loans and financial credits. The laws and regulations are constructed to ensure that the financial institutions maintain a sound lending practice. The laws and regulations are also made to ensure that consumers, regardless of their gender, are given the same protection when undertaking a bank loan, mortgage or other forms of financial credit. Reference is particularly made to the Regulation on residential mortgage lending. This regulation gives objective criteria for how banks shall consider new mortgage lending applications, and is gender-neutral. All assessments on bank loans, mortgages and financial credit applications are prerequisite to be made on a non-discriminatory basis, in accordance with the Norwegian Gender Equality Act.

Article 13c Retten til å delta i fritidsaktiviteter, idrett og alle deler av kulturlivet

Likeverdige forhold for kvinner og menn er et viktig mål i kultursektoren, og Kulturdepartementet arbeider systematisk for å oppnå en bedre kjønnsbalanse i kulturlivet. Dette gjelder blant annet der Kulturdepartementet oppnevner styreledere og styremedlemmer. I 2015 var andelen kvinnelige styreledere 59 prosent og andelen kvinnelige styremedlemmer 54 prosent på kulturfeltet. Til sammenligning utgjorde kvinner 56 prosent av styrelederne og 53 prosent av styremedlemmene i tilsvarende organer i 2010. Ligestillingsloven regulerer fordelingen mellom kvinner og menn i offentlig oppnevnte styrer og råd.

Fordelingen av stipend mellom kvinner og menn som mottakere av Statens kunstnerstipend for 2014 viser 57 % kvinner og 43 % menn og bildet er det samme mht. perioden 2010-2014. Når det gjelder innehavere av garantiinntekt, fordeler det seg omtrent tilsvarende, en større andel kvinner enn menn mottar garantiinntekt og stipend i perioden 2010 – 2014.

Artikkel 14. Kvinner på landsbygda

Næringslivet og landbruket er avhengige av innovasjon og at mangfoldet av ressurser tas i bruk. Regjeringa vil satse på alternativ næringsutvikling og et framtidsretta landbruk. Regjeringa ønsker generelt å fremme tiltak med sikte på at flere skal velge utradisjonelle utdanninger og karrierer, for å bidra til et mindre kjønnsdelt arbeidsliv. Landbruks- og matdepartementet har fulgt opp dette i sin politikk mellom anna med en eigen stortingsmelding om vekst og gründerskap innen landbruksbaserte næringer Meld. St. 31

(2014-2015)(Garden som ressurs – markedet som mål). Det vil og komme meldinger om både jord, skog og reindrift som vil peke på særskilte utfordringer for landbruket i det heile, både kvinner og menn.

Landbruks- og matdepartementet har nedsett ei arbeidsgruppe som skal sjå på rekrutterings utfordringene i landbruket. I mandatet til arbeidsgruppa er det også synliggjort at utfordringa med at langt færre kvinner enn menn overtar gardsbruk skal inngå i drøftinga. Arbeidsgruppa leverer sin rapport innen utgangen av 2015.

Kvinner eier i dag 25 % av ca. 186 000 landbrukseiendommene i landet og kvinner driv og eier ofte de mindre gardsbruka. Av de minste eiendommene har 35 prosent en kvinner som eier , mens 17 prosent av eiendommene med mer enn 500 dekar jordbruksareal eier av kvinner. For 38 prosent av eiendommene som ble overdratt i 2012, var kjøperen en kvinne. Av eiendommene som vart omsette i fritt sal, var bare vel en av fem av de nye eierne kvinner.

Landbruksopptellingen fra 2010 viser at menn eier 80,4 prosent av jordbruksbedriftene mens 13,5 prosent er eid av kvinner. Andre eierformer er upersonlige og utgjør 6 prosent av jordbruksbedriftene. For skogareal er tendensen om lag det same. Menn eier 61,2 prosent av det produktive arealet, mens 17,8 prosent er eid av kvinner og 21,1 prosent er upersonlige eiere.

Statistikken for jordbruksvirksomheten i 2013 viser 41300 virksomheter med personlig brukere. Om lag 15 prosent av disse var kvinner. I 1999 var 12,9 pst. av de personlige brukerne kvinner. I 2013 blei 2 400 virkheter, eller 5,5 prosent av totalen, drevet av upersonlige brukere mot bare 1,1 prosent i 1999 .

Dei siste åra har tallet på kvinner som er eiere økt noe og i 2013 eide kvinner i underkant av 26 prosent av alle landbrukseiendommene. Nær 68 prosent av eiendommene eies av menn, mens i underkant av 7 prosent har upersonlig eier. I statistikken skilles mellom landbrukseiendommer og jordbruksvirksomheter.

Kvinner har i flere år blitt prioriterte ved tildeling av midler til næringsutvikling. Den delen som består av kvinner som er personlige gårdbrukere har økt fra 7.3 prosent i 1979 til 14,0 prosent i 2015. Landbruks- og matdepartementet har i flere år bedt Innovasjon Norge arbeide for å synliggjøre statistikk knytt til kvinneretta tiltak og utviklinga innenfor aktuelle program og tjenester. Kvinneretta tiltak er definert som tiltak som primært har kvinner som målgruppe, gir sysselsetting hovedsakelig for kvinner eller har kvinnelege søkere.

Virkemiddel :

Formålet med midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket er å legge til rette for langsiktig og lønnsom verdiskaping, samt bidra til sysselsetting, busetting og et variert landbruk i alle deler av landet med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbruks eiendommen spesielt.

Kvinner og unge under 35 år er prioritert med høyere tilskuddssatser ved tildeling av midler til bedriftsutvikling og generasjonsskifte. Bedriftsutvikling omfatter produktutvikling, kompetansebygging, markedsundersøkelser, nettverksbygging, samt markedsføring av nye produkt.

Regjeringa har de siste åra økt løyvingene til utviklingsprogrammet for landbruks- og reindrifbasert vekst og verdiskaping og ramma er no på 98 mill. kroner. Programmet er

bedriftsretta og skal styrke bedriftssamarbeid, kompetanse- og omdømmebygging innenfor til dømes reindrift, reiseliv, lokalmat, Inn på tunet (Care Farming), jakt og fiske m.m.

Delen av tal tilsagn til kvinneretta tiltak innen tradisjonelt jord- og hagebruk var i 2014 på 39 % og delen av løyvd tilskudd til kvinner var 41 % . (Delen av tal tilsagn til kvinner innenfor utviklingstiltak/landbruksbasert næringsutvikling var i 2014 på 67 %, og delen av løyvet beløp til kvinner var 67 %). Delen varierer noe fra år til år og har gått noe ned fra 2013. I 2014 gjekk 78 pst. av i alt 112 etablerer stipend fra BU-midlene til kvinner (79% i 2013). Ein stor del av BU-midla som vert brukt på investeringer innen tradisjonelt landbruk bidrar til å effektivisere den tradisjonelle landbruksdrifta.

Ei forklaring på lågere kvinneandel er ifølge Innovasjon Norge at det i større grad no er reell søkbar som vert registrert. For en del ordninger kan kvinner oppnå høgere støtteutmåling enn menn, og ved at det i større grad leggas reell søker til grunn så innvirker dette både på del midler til kvinner og sysselsetting for kvinner.

(Kvinneandel av tildelte bygdeutviklingsmidler 2005 -2014

Velferdsordningene for jordbruket som blir finansiert over jordbruksavtalen legg bl.a. til rette for at husdyrbrukene skal kunne ta ferie og få ordna fritid. Det gis og tilskott til avløysing når brukeren pga. sjukdom, fødsel eller andre særlige grunner ikke kan ta del i arbeidet på bruket. Tilskott til landbruksvikarordninga skal sikre at produsentene over heile landet skal ha tilgang på arbeidshjelp ved akutt sjukdom eller andre krisesituasjoner.

Departementet har støtta flere prosjekt for likestilling og rekruttering de siste åra. Noregs Bonde- og småbrukarlag fikk støtte til sitt prosjekt *Kvinner, demokrati og deltaking (2012–2014)*. Målet med prosjektet var å øke delen kvinner i landbruket gjennom økt bevisshet om kvinner som er bønder både blant menn og kvinner inne i næringa og relevante virkemiddel. Prosjektet peker på sikker inntektsutvikling, betre ordninger for fødselspermisjon og avløysing, samt særskilte tiltak for etterutdanning og kompetanseheving som nødvendig for å rekruttere og beholde kvinner i landbruket. Nettverk og profilering av kvinnelege rollemodeller er og viktig.

Som en del av satsinga på å rekruttere ungdom inn i næringa, blei det sett av 4,5 mill. kroner til et treårig nasjonalt prosjekt *Velg landbruk* i jordbruksavtalen 2010. Prosjektet skulle styrke rekrutteringa til landbruksutdanning på alle nivå, betre landbruket og utvikle rekrutteringsverktøy for å profilere landbruk som yrkesveg. Målgruppe har vært elever og rådgivere i ungdomskulen, foreldrene til elever som skal velge utdanningsløp og voksne som søker landbruksutdanning. Innsøkinga til naturbruksutdanning på videregående nivå og til høgere utdanning i landbruksfag viser en positiv tendens i 2015, men søkinga er fortsatt for lav.

En av tre skogeiere i Norge er kvinner. Dette utgjør om lag 30000 skogeiere som er kvinner. Interesseorganisasjonen *Kvinner i skogbruket* er åpen for alle med interesse for skogbruk, men retter seg spesielt mot kvinner. Organisasjonen jobbar med rekruttering av kvinner og likestilling i skognæringa.

Skognæringen har satt i gang prosjektet *Velg Skog* som jobber med rekruttering til skogbruksutdanning. Prosjektet jobber også for likestilling i skogsektoren. Visjonen for prosjektet er å sikre samfunnet tilstrekkelig tilgang på framtidsrettet kompetanse for en samfunnsmessig optimal forvaltning av skogressursene.

Fylkeskommunene er tildelt 20 mill. kroner over jordbruksavtalen til arbeid med rekruttering og kompetanseheving i landbruket. Ordninga skal tilpassas regionale utfordringer på området innen både tradisjonelt landbruk og byggenæringar. I 2014 er tilskuddsmidlene i hovedsak brukt til kompetansehevende kurs og tiltak av kortere varighet, men og til tiltak for å øke rekrutteringa til næringa og til videregående opplæring og voksenopplæring innenfor landbruksfag. Fylkeskommunene rapporterer at flere av disse tiltaka og har som mål å rekruttere flere kvinner inn i landbruksnæringa. Det har vært samarbeid over fylkesgrenser i flere prosjekt.

Reindrift (Reindeer husbandry)

Ny Reindriftslov trådte i kraft i 2007. Loven er kjønnsnøytral og legger til rette for like rettigheter for kvinner og menn. Arbeid med likestilling i Norges reindrift krever en samlet innsats fra flere aktører, både fra det offentlige som legger til rette for likestilling gjennom tiltak og andre virkemidler, næringen selv, og dens organisasjoner.

Norske Reindriftsamers landsforbund (NRL) og staten ved Landbruks- og matdepartementet (avtalepartene) er enige om å bruke de ulike virkemidlene som finnes for å fremme likestilling i reindriften. Målet er å oppnå likestilling i et langsiktig perspektiv og man arbeider kontinuerlig med målrettede tiltak. Det er ikke lagt til rette for særordninger for kvinner og det øremerkes ikke midler til kvinneretta tiltak. Reindriftskvinner søker reindrifts sitt utviklingsfond (RUF) om prosjektmidler eller NRL som organisasjon søker midler til utviklingsprosjekt. NRL har utarbeidet en strategi for likestilling i reindriften med konkrete oppfølgingspunkter. NRL har også for første gang kvinnelig leder.

I 2012 var det 64 kvinner som var innehaver av egen siidaandel. Dette utgjør 12 % av totalt 538 siidaandeler. Kvinner eier 25 % av det totale reintallet i Norge. For driftsåret 2013/2014 har 62 siidaandeler av totalt 532 siidaandeler kvinnelig innehaver. Dette utgjør fortsatt ca. 12 %. Det betyr at kvinnelige innehavere av siidaandel har holdt seg stabil de siste årene mens antallet siidaandeler er redusert noe. Totalt utføres 153 årsverk i reindriften av kvinner i 2014. Tilsvarende tall det foregående driftsåret var 157 årsverk.

KMD har et mål om at 40 pst. av de direkte bedriftsrettede midlene fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet skal nå frem til kvinner.

KMD - Plan- og bygningsloven legger til rette for medvirkning i lokal og regional planlegging. Slik planlegging er et viktig grunnlag for utforming av sentrale funksjoner i lokalsamfunnet. Planlegging og lokal medvirkning har også en viktig funksjon som læringsarena for demokrati og medvirkning. Medvirkningsprosessene i planlegging etter plan- og bygningsloven vil ofte berøre grupper som ikke så lett kommer til uttrykk i andre beslutningsprosesser, og kvinner og barn og unges interesser vil ofte ivaretas av et slikt lokalt engasjement.

Article 15 Gender Equality in the Legal System

Alle innbyggerne i Norge, uavhengig av kjønn, har samme rettslige handleevne og like muligheter til å utøve denne evnen i medhold av loven. Det samme gjelder for retten til å inngå avtaler, forvalte eiendom og å bli behandlet likt i alle ledd i rettergangsprosessen. Det kan imidlertid være tilfeller der det allikevel fremkommer ulikheter i forhold til tilgang til rettsprosesser. Personers økonomiske stilling kan ha en betydning for tilgangen, og ettersom kvinner i gjennomsnitt har lavere inntekt enn menn, vil kvinner ha dårligere mulighet for å

ivareta sine interesser her. For å avhjelpe betydningen av personers økonomiske evner og dermed muligheten til å delta i rettsprosessen, har Norge en ordning for fri rettshjelp. Fri rettshjelpsordningen er lik for begge kjønn.

Det finnes noen særlige tiltak rettet mot å bedre kvinners rettsstilling. *JURK - Juridisk rådgivning for kvinner* (en NGO) tilbyr tilpasset hjelp til selvhjelp for kvinner med udekket rettshjelpsbehov, gjennom rettsinformasjon, rettspåvirkning og bistand i konkrete saker. Deres mål er å bidra til at alle kvinner er bevisst sin rettsstilling, og at likestilling praktiseres.

Det vises for øvrig til likestillingsloven som gjelder for alle samfunnsområder.

Article 16 Eliminate Discrimination of Women in all Matters relating to Marriage and Family Affairs.

For informasjon om arbeidet mot tvangsekteskap vises det til Norges 21./22. rapport til FN om oppfølging av rasediskrimineringskonvensjonen, svar på anbefaling nr. 15, jf. paragraf 37, 81 og 98.

Regjeringen har styrket bo- og støttetilbudet til unge over 18 år som er utsatt for tvangsekteskap og æresrelatert vold. Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse flyttes fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet til Barne- ungdoms- og familiedirektoratet fra 1. september 2015, for å være tettere knyttet til dette botilbudet. Barne-, likestillings og inkluderingsministeren har holdt et innspillsmøte med relevante aktører og sivilt samfunn, for å få innspill om hvordan styrke arbeidet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse.

Lov om likestilling mellom kjønnene (likestillingsloven) etablerer et rettslig rammeverk som skal bidra til å fremme likestilling mellom kvinner og menn. Loven gir enkeltindivider et vern mot kjønnsdiskriminering, samtidig som den også inneholder positivt definerte plikter for offentlige og private aktører.

Lov om svangerskapsavbrudd gir kvinner over 16 år en rett til å få foretatt abortinngrep etter egen begjæring dersom inngrepet kan skje innenfor de første 12 svangerskapsuker. Dette kalles i dagligtalen prinsippet om (retten til) selvbestemt abort. Det er kvinnen som bestemmer.